

BENCZE LÓRÁNT

Összefoglaló jelentés a Magyar Nyelvstratégiai Intézet hároméves tevékenységéről és a magyar nyelvstratégia tervezéséről, kialakításáról

MEDITATION ON THE FUTURE OF HUNGARIAN LANGUAGE

“No man is an island ... every man is a piece of the continent ...” (John Donne). Hungarian is not an Indo-European language in its origin, yet in the last 15 centuries it has become a European language in its culture. Speakers of Hungarian can express everything they need in Europe. In addition, Hungarian has retained its special and refined distinctions in its expressions. This may be the reason for the relatively great number of Hungarian Nobel-Prize winners and famous mathematicians. With the present cultural, scientific and technological changes (globalization, internet, digitalization etc.), languages need a well-based language strategy to cope. As an analogy, an ecological approach could be advisable: conservation must not be either leaving wilderness un-touched, nor introducing irrational changes, but a wise accompanying of living beings. This means that we have arrived again at the continuous problem of the synthesis of Hungarian and European culture. Hungarian language will not die out as long as this problem is solved repeatedly.

ELŐSZÓ A MAGYARORSZÁGI KIADÁSHOZ

A Magyar Nyelvstratégiai Intézet központi hivatal megalapítását 2014. április 1-jén Orbán Viktor, Magyarország miniszterelnöke rendelte el (55/2014. (III.4. Kormányrendelet). 2014-2017 között nem egészen három évig működhetett vezetésem alatt. Az intézet tudományos munkálkodásának összefoglalója Péntek János akadémikus gondozásában az Énlaka konferenciára lett kinyomtatva Erdélyben, a Visy Zsolt emeritus professor által szervezett Énlaka-konferenciák VII. kötetében (F&F. Gyergyószentmiklós, 2020. 225-255). Hálás vagyok kiemelkedő tehetségű nyelvstratégiai intézeti munkatársaimnak is.

Magyarországon először most, Szathmári István egyetemi tanár tiszteletére, születésének századik évfordulójára szántam megjelentetni. Rajta kívül Kiss Jenő és Kenesei István nyelvész akadémikusok pártfogolták itthon szakmailag az intézet működését.

„Senki sem sziget, része csak a kontinensnek” (John Donne). Ez a metafora átvihető a magyar nyelv történetének, jelenlegi állapotának és várható jövőjének összefoglaló jellemzésére. Időben (‘nyelvtörténet’) és térben (‘areális nyelvészet’) állandó hatások érték a magyar nyelvet, bár eközben nyelvtípust nem váltott, alapjában véve maradt toldalékoló nyelv. Több szempontból is — hangzásban, jelentésben, szerkezetben — mintegy a maga képére alakította, és szervesen beépítette magába az idegen hatásokat. A magyar nyelv eredetében nem indoeurópai nyelv, mára azonban a magyarság kultúrájával együtt, abba beágyazva, európai nyelvvé vált (Fábián Pál nyomán). Ez azért lehetséges, mert európai nép nincs, csak különböző nyelvű, alapvetően európai kultúrájú népek vannak. A magyar nyelv mindent ki tud fejezni, amire Európában az anyanyelvi beszélőknek szüksége van. A kora-középkori tudományosság szaknyelve, a teológiai és filozófiai alapfogalmak, úgy is mondhatnánk, hogy ‘közhelyek’ (Radó Polikárp — szóbeli értesülés) már a 12. században megvoltak magyarul, sőt még jóval előbb: Isten, ördög, pokol, gyónás stb., és ahogy Balázs János kiemelte, az egyed, a faj (species) és a nem (genus) filozófiai fogalma (HB). Létezett a teremtés fogalma, bár egészen más szócsaláddal, jelentéskörrel és világlátással, mint a latin *creatio, creo* (választás, alkotás, kinevezés, illetve okoz, szerez, eszközöl stb., vele szemben a magyar teremt, amelyiknek szócsaládjá a tér, terem, terpeszt, terül, terjeszkedik stb.). Tudományos tény, hogy Gellért püspök a Boldogasszony kifejezést (‘Jézus anyja’) már itt találta, ő csak népszerűsítette, és ha ehhez hozzávesszük Gombocz Zoltán, Bárczi Géza és Király Péter kutatásait, akkor bizony az említett és egyéb keresztény teológiai és európai filozófiai szakkifejezések a honfoglaláskor már megvoltak magyarul. Gellért püspököt hat tolmács kísérte. A tolmácsképzés ma egyetemi szak. Nem akár milyen szinten kellett tudniuk latinul és magyarul, miután Gellért latinja is felülmúlta a korabeli európai latin tudást (l. ifjú Horváth János kutatásait és Kossuth díját), és a magyarok meg oly lelkesen hallgatták a beszédeit, hogy utána ajándékokkal halmozták el. A 11-12-13-14-15. században az akkori értelmiség, Szent Gellért püspök tolmácsai, a Halotti Beszéd írója-fordítója, az Ómagyar Mária Siralom költője-fordítója, a görögéből és latinból bibliarészleteket fordítók és a többiek versenyképpessé tették a magyar nyelvet a görög és elsősorban a latin mellett, magától értetődően építve a népdalok, virágénekek, mondák és mesék nyelvezetére.

Kimondhatjuk, hogy a magyar nyelv nagy valószínűséggel azért maradt fenn, mert a beszélői folytonosan megalkották azokat a (szak)kifejezéseket, amelyekre szükségük volt. A magyar nyelvújítás tehát folyamatnak tekintendő. Fordulópontként tartjuk számon e téren a reformációt, majd a 18-19. századi nyelvújítást. Mi történt a 16. századtól, elsősorban a reformáció és az ellenreformáció vitáitól kísérve? Az akkori értelmiség, a protestáns és a katolikus reformátorok egyaránt a tízéves koráig protestáns Pázmány Péternek „a magyar embertül magyarul” fordítási elve mellé állva megújították és magas esztétikájú és érzelmi töltetű egységes irodalmi és köznyelvi változatok felé vitték a nyelvet.

„Mi történt a felvilágosodás és a reformkor idején nálunk? Az akkori értelmiség az anyanyelv mellé állt, benne nemcsak identitásképző, közösséget összetar-

tó szimbólumot, hanem a társadalmi korszerűsítés eszközét is látva. ... Versenyképessé tették, s kodifikálták a magyar standardot” (Kiss Jenő).

„Ma persze egészen más a helyzet. Ma a kettős fő feladat ez: megtartani az anyanyelv versenyképességét és elősegíteni a magyar nyelvben való megmaradást”. A veszély „a le-épülés, a funkcionális térvesztés, a nyelvi rendszer eróziója”. De „az anyanyelvvel való tudatos törődés [ma is] értelmiségi felelősség” (Kiss Jenő). „A nyugati nagy nemzetek fia csak él, mert azáltal már eléggé angol vagy francia — él és ír. Nálunk az értelmiség szülöttének valósággal ki kell harcolni a magyarságot a maga számára” (Kodály Zoltán).

A sportnyelv és a szakmák nyelve erőteljesen magyarosodott az 1950-1960-as években. 1958-ban még volleyballt játszottam, 1960-ban már röplabdáztam. Ugyancsak 1958-ban apám még bórspindlinek nevezte, amit én szakmunkás tanulóként fúrószárnak tanultam. Mindig is „béhúztuk” a nyelvünkbe a tudományokat (Bessenyei György nyomán). Amikor vagy fél évszázaddal ezelőtt ír, skót és walesi tanárokkal beszélgettem ősi kelta nyelvükről, egyértelműnek tűnt, hogy ők nem írásították, skótosították, velsziesítették oly mértékben és folyamatosan a tudományok nyelvét, mint a magyar kultúra tette. Minden tiszteletre méltó erőlködésük ellenére sem tudják feltámasztani nyelvüket, még azzal sem, hogy megkísérelték államilag a közoktatásban támogatva és médiaműsorokkal visszahozni. És ugyanezért hal ki hetente-kéthetente egy-egy nyelv a világnak mintegy ötezerre becsült nyelvéből. Egyetlen, sajátos okokból és körülményekből kifolyólag sikeresnek mondható revitalizációs kísérlet a héber nyelv beszélt nyelvvé tétele a 20. században. Kérdés, vajon mennyiben a lét és nemlét kérdése a kultúrába ágyazott nyelv a beszélőknek? A népnek nem, de a nemzetnek biztosan az.

Több nyelvcsereéről is tudunk az írott történelemből. Olyanról is, amikor a leigázott nép nyelvét vették át a hódítók. Ma a leigázás, gyarmatosítás kisebb mértékben történik fizikai erőszakkal, és a nyelvcsere fordítva játszódik le. Megjelent a gyilkos nyelvek (murder languages) szakkifejezés. Ilyennek tartják elsősorban az angolt.

A különféle hatásoknak a korábbiaknál összehasonlíthatatlanul nagyobb özöne éri a magyar nyelvet a globalizációban, az információs és médiatársadalomban, a digitális korban, a tudományos és technikai fejlődés felgyorsulásában.

A magyar nyelvet még nem fenyegeti a kihalás veszélye, de már rálépett a kihalás útjára, és ha ötven év múlva kezdünk el kapkodni, késő lesz. Nem Trianon, az is, nem a szomszédos államok nemzetpolitikája, az is, nem a csökkenő gyermekszám, az is, hanem mi magunk fogjuk kihalsztani nyelvünket. Két magyar nemzeti intézmény döfte hátba a magyar nyelvet 1990 után. Mindegyiket a magyar nyelvért alapították eleink. Az egyikben csak angolul vagy idegen nyelven lehet benyújtani írásban a benyújtandót, a másikban pedig kizárólag angolul lehet megkapni a megkaphatót, amely mindennapi munkánkhoz szükséges.

*

Kodály Zoltán közvetlen környezete és maga Lőrincze Lajos tájékoztatott, hogyan is született Lőrincze Lajos nyelvművelő mozgalma. Kodály Zoltán felmérte,

hogy a szovjet-szocialista elnyomás évtizedekig fog tartani, és ezért a magyar nyelv és kultúra fennmaradásának két elemét helyezte előtérbe. Egy, a magyar kultúrára jellemző, sajátosan nagyszámú, de rövid terjedelmű irodalmi-zenei műfajt, a népdalt, és a már évszázados hagyománnyal rendelkező nyelvművelést. Kodály politikai múltja és világhíre miatt engedték meg neki ezeket. Eből nőtt ki Szépe György és mások nyelvtervezés-nyelvpolitika irányzata. Majd jött az 1990 utáni elbizonytalanodás és a nyelvstratégia kifejezés felbukkanása (Balázs Géza) mintegy másfél évtizede olyan jelentésben, amely valójában nem stratégia a klasszikus hadtudományi meghatározás analógiája alapján. Végül összesen 50+3 nyelvész — (köztük irodalomtörténész is akadt) —, adott be egymástól függetlenül, (egymásról nem tudva!?), 47+18 oldalas javaslatot a magyar kormánynak 2012-ben, illetve 2014-ben.

*

Pusztán 1990 óta több könyv, tanulmány, talán több ezer oldal foglalkozott a kérdéssel vagy annak egy részével magyar nyelven. Jó elgondolások százai születtek meg, és miután jó elgondolások, a belőlük való szemezgetés sem tudományos, sem tisztességes nem volna. Többek között ennek a dilemmának a feloldására is született a nyelvstratégiai intézet gondolata a magyar nyelvstratégia kidolgozására. A nyelvstratégia összetett szóként a mássalhangzó torlódás miatt a magyar beszélőnek nehezen kiejthető. Ezért javasoltam, amit 2014-ben a friss kormányhatározat és kormányrendelet miatt nem tartottam tanácsosnak, hogy 2017-ben, az Arany János évforduló évében, a Kormány változtassa az intézet nevét Arany János Intézetre.

*

A nyelvstratégia amúgy is olyan szakkifejezés, amelyik a beszélőkben rendezetlen ('diffúz') fogalom. Olyan fogalomra utal, amelyről nem tudják, mi rejtőzik mögötte, és milyen érdekekkel van összekötve. A 2014. márciusi 4-i kormányrendelet a magyar társadalom rend-kívül alacsony bizalomkultúrájában szélsőségesen megalapozatlan találgatásokat gerjesztett magas iskolázottságú értelmiségiekben (akadémikusokban, egyetemi tanároknak, nyelvészekben). A hadtudományi jelentése pedig eleve ismeretlen a társadalomban. Autószerelő mester azonban tudta: „A stratégia olyan, mint amikor valaki almát akar enni, akkor öt évvel előbb végig kell gondolnia és döntenie, hogy almafát ültet”.

*

Hasonlóan a falusi roma tanítónő szerényen megjegyezte, hogy legnagyobb nehézsége a magyar nyelvtan tanításában a „nyelvi értékvesztés”. Nem is hallott a kormányrendeletéről! Értelmiségiek viszont felháborodottan kérdezték, mi az a nyelvi értékvesztés, mert a köznyelv az ismeretelsajátításban gyakran felületes gondolkodást eredményez. A hadtudományban a stratégia a cselekvést megelőző, változatlan, hosszú távú, nagyszabású, nagy ívű alkalmazása a térnek, az erőnek és az időnek. A stratégiával teremtjük meg a győzelem lehetőségét. A stratégia az, hogy mi a célom. Mit akarok elérni? A stratégia nagyobb szabású, mint a csata. A stratégiával olyan helyzetet teremtünk, hogy a csata megnyerhető legyen. Vagy eleve bele sem megyünk a megnyerhetetlen küzdelembe. (L.

az evangéliumi példabeszédet: „Micsoda király az, aki háborúba indul más király ellen, és le nem ül előbb, hogy megfontolja: tízezerrel képes-e ellenségének húszezrével szembeszállni? Különben mikor az még messze van, követséget küld hozzá, és békét kér.” Lk 14, 31-32).

*

A stratégiát sokkal inkább a háború átfogó fogalmához társítanám, nem pedig a csatának térben és időben lehatárolt eseményéhez. Például lehet jó a stratégia és rossz a taktika, és akkor az adott csatában még veszíthetnek. Esetlegességek befolyásolhatják a végső kimenetelt. Általános hadtudományi tétel, hogy a csatát nem a harcmezőn az ütközetben, hanem előtte nyerik meg. A stratégia tehát a célok, fő csapások, fő irányok, az eszközök, és hogy mindezt hogyan alkalmazzuk. A stratégia tehát viszonylag állandó, kötött, hosszabb távú terv, cél érdekében. Vele szemben a taktika rövid távú, változó, rugalmas.

*

A hosszú távú stratégia régebben több évtizedes előgondolást jelentett. Manapság, amikor a technikai haladásban, főként a számítástechnikában az ismeretek elavulásának felezési ideje öt év, két év, néha meg csupán egy év, úgy tűnik, hogy a tíz év már hosszú távnak számít. A stratégia nem ötletelés, hanem kidolgozandó, és ez éveket vesz igénybe. Felkészülés a jövőre, azoknak a lépéseknek az előre átgondolt rendszere, amik egy kívánt eredményhez elvezessenek, mégpedig hogy stratégiai távlatban mit akarunk elérni az adott területen. (Ez legalább 15-30 év, mert a rövidebb csak taktika). Ehhez kell visszafelé megtervezni a szükséges teendőket, azokat a lépéseket, amelyeknek közvetett vagy akár közvetlen hatása elősegíti a kívánt jövő megvalósulását. Tehát stratégiát csinálni annyi, mint a jövőt a kívánt irányba formálni előre tervezett módon (Kokas Károly nyomán).

*

A magyar nyelvstratégiát illetően az a különlegesen nehéz helyzet, hogy veszített csata után vagyunk: száz éve visszaszorulóban a magyar nyelvhasználat, a kisantant országok pedig — többek között — agresszív nyelvpolitikát alkalmaznak szintén legalább száz éve. Azt a stratégiát kell felfedeznünk, kitalálnunk, kidolgoznunk, hogyan lehet a veszített csata után majd egyszer csatát nyerni. A (hosszú távú — 10-20-50 éves) nyelvstratégia kidolgozása nélkül a magyar nyelv, kultúra és népesség fenntartására fordított tíz- és százmilliárdok megfoghatatlanul elúsznak a semmibe. A cél nem lehet más, mint „a magyar nyelv térvesztésének lassítása, megállítása, esetleg megfordítása ...” Ebben „kulcsszerepe van a történelmi egyházaknak ..., „az optimista jövőképek, a bizakodó magyarságképek, az etnonyelvi vitalitásnak” (Péntek János). „Az ember természeténél fogva hajlik az ősbizalomra ... Einstein szerint a valóság legmegdöbbentőbb tulajdonsága az, hogy emberi értelemmel érthető és matematikai képletekben kifejezhető. A valóság értelmességében bízó ősbizalom ésszerű és emberhez illő, ... az emberi élethez szükséges... A valóságba vetett bizalom kétségkívül bátor lépés”(Hans Küng és Nemeshegyi Péter nyomán). Kanadában állítólag 300 ezer

dollárig terjed a bizalom, addig nem kell előre lepapírozni a szerződéseket. Nálunk egy forintig sem terjed. Ez nagyon lefogja a gazdaságot. Lelassítja az élet minden területét (családot, barátságot, munkahelyi kapcsolatokat, politikát stb.).

Ám ami van, az lehetséges. A magyar nyelv él, „semmi baj nincs vele” (egyes mai magyar nyelvészek szerint). Ám az is lehetséges, hogy ami van, nem lesz egykoron.

„A magyar nyelv a brüsszeli bűnözők, a strasbourgi stricik és az adócsaló luxemburgiak miatt fog megmaradni”, amint ezt Szakály Gyula bácsi, nyugdíjas magyartanár ironikusan megjegyezte. Ugyanis minden EU-s hivatalos iratot le kell fordítani magyarra is. Mintegy száz, találékonyságra kényszerített tehetséges magyar fordító dolgozik Brüsszelben brüsszeli fizetésért, hétévente egy év fizetett szabadságért. Ok a 12. századi pásztói bencés szerzetes utódai, aki görögből fordított latinra, és a párizsi egyetemen is fordítását használták, mert nem tudtak görögül. Nálunk tudtak. A pásztói bencés monostor elpusztult, de ott van mellette pár kilométerre az új hajtás, az egri egyetem. Előbb-utóbb Egerben is kellene olyat tudni, amit az Université Sorbonne Nouvelle Paris Trois-án nem tudnak. Úgy látszik, hogy a magyar kultúra olyan, mint az a növény, amelyiknek a magja csak akkor hajt ki újra, ha a növény elégett, és a magja megperzselődött. A magyar kultúrát is többször felperzselték. A kultúrába ágyazott nyelv megmaradt, és vele kihajtott újra a magyar kultúra is.

Egy évtizeddel ezelőtt a magyar jezsuita tartományfőnök, ELTE-n végzett történelem-latin szakos tanár, felhívta telefonon Bölcskei Gusztáv református elnök püspököt ezzel a felkiáltással: „Fogjunk össze!” Mire Bölcskei püspök: „Olyan nagy a baj?” Forray tartományfőnök: „Olyan nagy a baj.” És a két, egykori ősellenség összefogott. Ők szervezték meg az elmúlt háromszáz évben az első és egyetlen működőképes hosszú távú cigány-roma stratégiai programot. Nem elhanyagolható hozzáadéka lesz a magyar nyelv fennmaradása. Összefogásuk mintául is szolgál, ti. a jelenlegi, uralkodó magyar társadalmi szokásoktól eltérően egymással korábban ellenséges, még ma is ellentétes és különböző típusú intézmények tudjanak harmonikusan együttműködni hosszú előkészítési folyamatban és fokozatokban, hogy szívügyükért, a Magyar Nyelvstratégiai Intézet esetében a magyar nyelv fenntartásáért és fejlesztéséért, vagyis ami közös, azt elébe tudják tenni annak, ami elválaszt.

A magyar kultúra általában nem képes folyamatban gondolkodni, hanem pusztán azonnali, esetleg felhevült cselekvésben. Kiugró példája ennek a Vitam et sanguinem, sed avenam non (Életünket és vérünket, de zabot nem, vagyis adót nem fizetünk) állítólagos magyar országgyűlési felkiáltás Mária Terézia királynővé elfogadásakor.

Ám ez általános emberi. A rövid távú szabályokat betartjuk, de a közép- és hosszú távú szabályokat nem. De akkor miért hozzuk őket? (Paul Tucker nyomán). Ösztönözni kell, hogy a magyar kultúra szükség esetén át tudjon állni a folyamatban és a fokozatokban való türelmes gondolkodásmódra és a fáradtságos, kitartó tevékenységre. A múlt emlegetése és tisztelete a jelenben a jövőért

legyen. Ebben példa Czuczor Gergely esetén gondolkodásmódja, munkássága és élete, de hát Kölcsey Ferencé is: „... messze jövővel komolyan vess öszve jelenkort ...” Ennek megfelelően előretékintő munkálkodás és fáradságos problémamegoldás jellemezte az intézet munkáját 2014-2017-ig (l. alább a XXVII elemet!).

A Magyar Nyelvstratégiai Intézet tanácsadó intézmény és kormányhivatal volt, tehát csak tanácsot adott, és csak a kormánynak. A végrehajtást más intézményeknek kellett volna végezni, de a kidolgozott stratégiai elemekben lehetőség szerint nevesítve vannak az intézet által javasolt végrehajtó intézmények is.

*

Más országokban is van hasonló nyelvstratégiai intézmény. Ezekről is jelent meg ismertetés magyarul, az intézet egyik munkatársa pedig idegen nyelvi anyagokból magyar összefoglalót készített. Ennek a magyarra — megfelelő változtatásokkal — vonatkoztatható és alkalmazható megállapításai még beépítendők a Magyar Nyelvstratégiai Intézet tevékenységébe és kidolgozott vagy kidolgozandó stratégiai elemeibe, például a baszk nyelvstratégia szigorú és rendszerező haladási terve, az észti nyelvstratégia költségvetéses elkészítése, a finn nyelvstratégiában a minisztériumoknak kiosztott nyomon követés (monitoring), a svédben a cselekvési terv összeállítása, az inuit stratégiában a rövid, közép- és hosszútávú konkrét (kormány)intézkedések felállítása, a kanadaiak határidős kudarcainak tanulsága, a maoriban a figyelem felhívása a kritikus pontokra, Skóciában az állami szervek beszámolási kötelezettsége nyelvstratégiai tervezeteikről és végrehajtási nehézségeikről, a walesi nyelvstratégiában a kiegyensúlyozott kétnyelvűség követelménye, és így tovább. Egyébként egyik ország példája sem követhető gépiesen. Nem követhető a francia példa, mert Franciaország nagyhatalom, némi megvetéssel más nyelvek iránt, és előírhatta és be is vasalja, hogy hivatalos francia iratokban tilos idegen szót használni. Ez sem új. Tiberius császár bocsánatot kért a római szenátustól, amiért kiejtette azt a (görög!) szót, hogy monopólium. Aligha elképzelhető nálunk ilyesmi. A római üzletekben, boltokban kötelező volt kiírni latinul és görögül, hogy mit árulnak (Adamik Béla nyomán). Nálunk is történt hamvába holt törvényhozás 1990 után, hogy kötelezőek legyenek a magyar feliratok is. Ma Budapesten rengeteg üzleten, bolt, éttermen csak angol felirat látható. Még ott is, ahol alig járnak turisták.

*

Az észti példa sem követhető (történelmük miatt), hiszen nagy tömegek beszélnek az orszot anyanyelvüként Észtországból. Az eszményként hirdett Dél-Tirol sem utánozható, hiszen az 1950-es években csak robbantásokkal tudták kivívni a német nyelv használatát. De még az annyit dicsért Belgium sem, bár most az I. világháború után Belgiumhoz csatolt német városok, és mintegy 50 ezer német lakója miatt a német is az ország hivatalos nyelve, és a belga király németül is megnyitja a belga parlament ülését. Ám az I. világháború után a több tízezer németből csak 154 merete magát németnek vallani, annyira félték, és nem ok nélkül. Amint már utaltam rá, körülöttünk a kis-antant államok mintegy száz éve agresszív nyelvstratégiát folytatnak, miközben nálunk valójában nem létező nyelvstratégia.

*

Az 1970-es években a világon beszélt mintegy 7000 nyelv közül a magyar, 15 millió beszélőjével, valahol a 32. hely körül állt a beszélők számát illetően. Néhány évtizeddel későbbi becslések szerint a világ mintegy 6000 nyelve közül a magyar, 14 millió beszélőjével, a 62. helyen állt a beszélők számának tekintetében, és a 14. helyen Európa 60-67 nyelve között. „Tíz nagy nyelven beszél a Föld lakosságának a fele, még néhány tucat nyelven a milliós nemzetek. A többi, a maradék: a 'kisnyelvek', a pusztuló nyelvek, a kevéssé lakott területekre, a házakba, a családokba szorult nyelvek. Gyakorlatilag csak annak a nyelvnek van biztos fennmaradási lehetősége, amely államnyelv. S a Földön körülbelül kétszáz ország van” (Balázs Géza). Fábíán Pál találó meglátása: „A magyar ma a világnak azon pár tucat nyelvéhez tartozik, amelyen minden tudomány anyanyelven is művelhető.” „A világon csak néhány tucat olyan nyelv létezik, amely teljes kommunikációs, tömegkommunikációs környezetben használható. A magyar közöttük van” (Balázs Géza).

*

Mindeme szempontok alapján a magyar nem kisnyelv. Miért tekintjük mégis 'kisnyelvnek' a magyart? Feltehetően a következő okok miatt:

- (1) Az anyaország földrajzi méretei okán.
- (2) Nincs olyan nyelv, amely anyaországán kívüli államokban is hivatalos nyelv, és 'kisnyelvnek' volna tekintve. A magyar nyelv viszont az anyaország határain túl sehol nem államnyelv.
- (3) A magyar nyelv minden, anyaországon kívüli előfordulása ellenséges (Szlovákia, Románia, Szerbia, Ukrajna) vagy látszólag közömbös, de valójában ellenséges (Ausztria, Szlovénia, valamint magyar kisebbséget nem számláló nyugat-európai, illetve tengerentúli országok) nyelvpolitikai környezetben található. Az ott élő magyar anyanyelvi beszélőknek nem áll érdekükben vagy egyenesen érdekeik ellen való anyanyelvüket a családnál, esetleg baráti körnél szélesebb körben használni.

Mindennek az a következménye, hogy az anyaország határain túl beszélt magyar nyelvváltozatoknak éppen azok a lehetőségei nem tudnak szervesen és hozzátartozó módon fejlődni (tudományos nyelv, szakmai nyelvek, hivatalos nyelv stb.), amelyek biztosíthatnák a nyelvnek biztos fennmaradását a családon, baráti körön túl is (magyar-magyar-szlovák szótár elkészítése stb.). Ennek biztosítása érdekében a szervesen és hozzátartozóan fejlődni nem tudó lehetőségeit a határon túli nyelvváltozatoknak csak mesterségesen lehet fejleszteni, többek között szótárakkal, szakkifejezésekkel, szövegtípus-modellekkel, valamint oktatással, nyelvgyakorlási lehetőségekkel. A Magyar Nyelvstratégiai Intézet az erre vonatkozó kutatás, fejlesztés, oktatás összehangolását végezheti eredménnyel, valamint az anyanyelvi beszélők motiválását vonzó nyelvgyakorlási lehetőségek kidolgozásával, megszervezésével, ideértve az Ázsiában élő finnugor 'kisnyelvek' beszélőivel és nyelvészeivel való együttműködést. (Szende Tamás nyomán).

*

A Magyar Tudományos Akadémia már 1997-ben nyelvstratégiai konferenciát szervezett. „... ma számottevően többet tudunk a magyar nyelv helyzetéről és a

nyelvi tervezésről, mint akárcsak 10 évvel ezelőtt.” Mindezek „alkalmazás után kiáltanak.” „A munkát e téren tehát nem elkezdni, hanem folytatni, illetőleg a belőlük következő tanulságokat mielőbb alkalmazni kell a magyar nyelvközség jól felfogott érdekében”. (Kiss Jenő nyelvész akadémikus 2012-es előadásából). Kezdve attól, hogy a legújabb agyfiziológiai és agypsichológiai kutatások megerősítik, amit a népi tudás rég ismert, de a nyelvészek, pedagógusok kevésbé vagy egyáltalán nem vesznek figyelembe: A nyelvtanulás nagyon korán kezdődik, és ez lényeges. Már a magzat is érzékeli annak a nyelvnek a dallamát és hangsúlyát, amelyen beszélnek körülötte. Ez később a születés után a csecsemő sírásában is tükröződik: a német csecsemő „németül sír”, a francia „franciául” stb. (L. Szende Tamás és Hirschberg Jenő több évtizedes kutatásait).

*

Az 50 nyelvész említett beadványa mellett a legtömörebb és szakszerű anyag, amelyre a leginkább támaszkodhatunk, és amelyen mintha a kormány határozata is alapulna, az a „Terveztés és határtalanítás — A magyar nyelvpolitika 21. századi kihívásai” kötet, és ebben is főként Péntek János és Kiss Jenő nyelvész akadémikusok tanulmányai (Nemzetpolitikai Kutatóintézet — Lucidus Kiadó, Budapest, 2012).

*

A nyelvstratégiában is kiváltják egymást a szélsőségek. Általában a relativizmus váltotta ki a fundamentalizmust és fordítva. A nyelvészek egy része mereven elutasítja a nyelvművelést, a nyelv művelők gyakran mereven elutasítják a nyelv folytonos változásának tényét. A hihetetlen nagy tömegű fordítások kényszerében a gyorsan készülő fordítások (filmszinkronizálások, szakszövegek) tele vannak ostobaságokkal, félreértésekkel, amelyekre az adott szakma művelői (mérnökök, jogászok, orvosok stb.) perfekcionizmussal válaszolnak.

*

A 20. század második felében Nyugat-Európában ha valaki nyelvészeti doktorátusra készült, kötelezően fel kellett vennie egy nem indoeurópai nyelvet. Ez a nyelv állítólag a leg-gyakrabban a szuahéli vagy a magyar volt, mert ezeknek létezett alapos tudományos leírása. Ma már nem így van, mégis — neves magyar szakorvost idézek, aki az elmúlt három évtizedben ötezer meddő házaspárt gyógyított meg sikeresen — „a dolog legszebb példájával tavaly találkoztam a Lánchíd pesti hídfőjénél. Mégpedig egy csapat kínai, húsz éves korú fiatallal, akik minden akcentus nélkül, tökéletesen beszéltek magyarul — egymás között. Láthatóan és hallhatóan ez volt az „anyanyelvük” (Kőrösi Tamás). Az idézet tanulsága, hogy az online magyar nyelvoktatás bevezetésében az angol mellett elsődleges legyen a kínai. Már a kínai népesség nagy létszáma miatt is sok jelentkező lehet.

*

„Aki ezt kigondolta [ti. a Magyar Nyelvstratégiai Intézetet], életre lehelte Szekfűt, biztosan olvasta, s benne Vörösmartyt: „Már honi nyelvünkben azon feltétel, melyben rejtezik minden, s mely a legmagasabb fénypontra bírhatja nemzetünket, tudniillik a férfiúi erő megvan, s mondhatni tán egy nyelvben sincs

annyi, s ha van, legalábbis nincs több ... Tartá fenn eddig létünket, s azon nagy csoda, melyen oly sokan bámulnak, hogy a magyar annyi tenger viszontagság között sem olvadt össze más nemzetekkel.” Pár sorral később folytatódik a dalnok szava: „... ki honi nyelvünk mellett van, nemzetünk életét hordja szívében.’ Később Szekfű Gyula idéz Széchenyitől is ... : , A magyar mélyen alutt. Közben nyelvét felejté, nemzeti színét elveszté.’ . Mit akarok mindezekkel állítani: azt, hogy aki a nyelvünket menti, az a nemzetet menti. Minket ment, akik a nyelv nélkül csak nép vagyunk, csak tömeg. Patchwork.” (Körösi Tamás idézetének vége).

*

A nyelvstratégia „politikum”, „értelemszerűen része a nemzetpolitikának”.
Vagyis:

„Mindenféle nyelvstratégia megvalósítása állami feladat, tehát közpénzből finanszírozandó. Az részletkérdés, hogy az állam hogyan oldja meg ezt a kérdést; az Akadémián külön intézmény létrehozásával, különböző intézményekre testálva a feladatköröket, vagy miniszteriális menedzseléssel. Hangsúlyozandó azonban: a szakma teljes függetlenségét biztosítani kell, az illetékességi területet és a gyakorlati teendőket világosan elkülönítve egymástól.” (Kiss Jenő) Ezért például az intézet a kisebbségi nyelvi jogokkal és védelmükkel csak érintőlegesen foglalkozzon. A nyelvi jogok felmérése és biztosítása más kormányintézmény feladata.

*

A Magyar Nyelvstratégiai Intézet önálló, külön intézmény és kormányhivatal volt! Tehát nem újabb nyelvtudományi intézet. A nyelvstratégiai intézet tevékenységében a nyelvtudomány 'sine qua non', ami nélkül nincs. A kérdés: „mit, miért, hogyan célszerű, lehetséges, szükséges megtenni?” Kiss Jenőnek ez a stratégia-felfogása felel meg leginkább a stratégia hadtudományi meghatározásának.

*

A stratégia meghatározásából következően az intézetet a kormány tanácsadójaként sem látványos nyilatkozatokra, sem látványos kiadványokra nem törekedhet. Mint a kormány tanácsadó intézménye nem is döntőbíró. Tehát az Intézet nem foglal állást sem tudományos, sem tudománytalan vitákban. Ezért nem relativizmus, hogy távol tartja magát az egymással ütköző, eltérő véleményektől. Nem óhajt és nem is tud mit kezdeni azokkal sem, akik túlzottan el vannak telve önmagukkal, elvakítja őket beképzeltségük, és azt hiszik, hogy már mindent tudnak (F. pp. nyomán). Az intézet felfogásában egyrészt „a tudás igazi ellensége nem a tudatlanság, hanem a tudás illúziója” (Stephen Hawking). Másrészt: „A tudós gyakran kételkedik. A tudatlan ritkán. A bolond soha” (Emile Faguet). Az intézet nem „hatalomtudomány” (Hamvas Béla nyomán). Tudományfelfogása Charles Sanders Peirce-t követi: A tudás „az igazságnak mégoly tévedések útján való megtalálása. A tudás bővülésének, a tudomány fejlődésének akadálya, ha ragaszkodunk egy igazság vagy törvény végleges és tökéletes megformulázásához, ha úgy véljük, hogy a dolgok megszokott volta nem változtatható meg, ha föllép a szokatlan jelenség abszolút elutasítása.” Az újdonság általában félelmet kelt, mert akkor érezzük magunkat biztonságban, ha a megszokott rend szerint

irányíthatjuk életünket. Az új kilátások kizökkentenek, a bizonytalan, kipróbálatlan jövő elbizonytalanít és rettegést okoz bennünk. Félelmünkben magunkra zárjuk az ajtót, vagy rácsapjuk a másikra, mint a beteg pilóta, az egész repülőgép irányíthatatlanná válik, s mindketten, sőt mind- ahányan a földre csapódunk. Ezért szükséges a nyelvstratégia, nehogy egyéenként vagy társadalmi csoportonként egymás orrára csapjuk az ajtót, és ne érintkezzünk egymással. Az egyes embernél és embercsoportoknál a beszéd az ajtó nyitva tartása a másikhoz. A jelenlegi, felgyorsult technikai-tudományos-gazdasági-politikai-kulturális változásokban a régebbi koroknál is nagyobb szükség van az egyének és a különféle csoportok között a világos, hatékony, meggyőző írásos és élőbeszédbeli érintkezésre.

*

„A nyelv nemcsak ontológiai értelemben megkerülhetetlen, hanem társadalmi szempontból is alapvetően fontos. Az azonban csak mintegy fél évszázada világos, hogy vannak bizonyos társadalmi problémák, amelyek a nyelvhasználati vonatkozások figyelembe vétele nélkül megoldhatatlanok. Ezt a tényt sajnos értelmiségi körökben sem sikerült még az elvárható mértékben tudatosítani. Ameddig ez így marad, nehezen jutnak el — ha egyáltalán eljutnak —, ezek a fölismerések a különböző szinteken dolgozó döntéshozókig. Márpedig ha ez így marad, ennek negatív társadalmi következményei lesznek továbbra is” (Kiss Jenő). Ezek a fölismerések eljutottak a magyar kormányig. Amikor rendelkezett a Magyar Nyelvstratégiai Intézet felállításáról, akkor nem siránkozott, hogy „nagyon megszűkülünk a magyarságba, melynek ugyan bőségébe soha nem voltunk” (Bessenyei György), hanem minden idők egyik legnagyobb és Nobel-díjas közgazdászának, John Maynard Keynesnek a figyelmeztetését is komolyan vette, „Nincs messze az a nap, amelyen többé már nem kitüntettetetten foglalkoznak a gazdasági problémákkal. Ehelyett a szív küzdőterére megyünk, mindig újra valós nehézségeink felé fordulunk, az élet és az emberi kapcsolatok problémáihoz, a teremtés, a viselkedés és vallás problémáihoz.”

*

Az újabb és újabb és túlzó kihívásoknak (globalizáció, digitális forradalom, pénzügyi terror, bankdiktatúra) nem tud megfelelni sem a gondolkodásunk, sem a nyelvünk, a mégoly folytonosan változó nyelvünk sem. Ráadásul képtelenek voltunk elfogadhatóan feldolgozni a múlt kulturális és politikai terheit. A 20. század még mindig itt kísért a fejekben és a szívekben. Nem látjuk, kicsoda-micsoda irányítja a világot, kit, hogyan, miért befolyásol, és ez a felfokozott, összevissza kevert fogalmi-nyelvi bizonytalanság szorongással tölti el az embereket, netán erőszakba torkollik. (L. még alább a megbélyegzések hamisságát). A nagyvonalú eltusolás csendje, a képmutató elhallgatás hamis békéje és a fizikai, fegyveres erőszak árendje egyaránt halmozza a megoldatlanságokat. Az alkalmazkodás és az igazmondás viszont nem zárja ki egymást, hanem közel hozza az embereket egymáshoz. A helyzethez odaillő beszéd a mindennapokban lerövidíti az ember-ember közti távolságot. Ezért az intézet az alapvető és kizárólagos emberi kapcsolódást, a kulturális és nyelvi befogadást és kisugárzást tette a kutatás és

a gyakorlat középpontjává, mégpedig Teleki Józsefnek 1843-ban kifejtett akadémiai programja nyomán: a nyelv, a nemzet és a tudomány „öszvesítése” (Péntek Jánostól átvéve).

Következésképpen a beszéd más és jóval több és valamelyest kevesebb, mint a kommunikáció.

*

Így a Magyar Nyelvstratégiai Intézet hozzájárul az egész társadalom alakulásához, a politikai, a műszaki, a gazdasági élet, valamint a teljes oktatás-nevelés alakulásához, a „meggyőződésekben való osztozáshoz, a közösségépítéshez, az együttműködés és a hatalom gyakorlásához” (Polányi Mihály nyomán). Háttér-munkájával segíti Magyarország fejlődését, megteremti a szabadság és a demokrácia elengedhetetlen (nyelvi-kulturális-erkölcsi) keretét, bátorítja az ígéretes és szükséges változásokat. A becsapás kultúrája helyett, amelyik a másik embert tárgynak tekinti, helyzetbe hozza az odafigyelés kultúráját, amelyik viszont egyedülálló személyiségnek fogadja el a másik embert. Ahhoz ugyanis, hogy a demokrácia működjön, szükséges a közös nyelv, a közös alapösszefüggések (<hiedelmek>) és a közös projektek. Szükséges a társadalmi semmibe vevés és a körmondfont mellőzés helyett a 'nyerő-nyerő' (win-win) párbeszéd és a harmonikus, bizalomépítő, biztonságerősítő beszéd kultúrájának széles körű elterjedése. Az elidegenedés helyett az érzékenyen válaszoló kötődés nyelvi kultúrájának kialakítása (Bahtyin nyomán), hiszen a társadalmakban többféle szakadé is lehet: nemzedéki, nyelvi, fogalmi, kulturális, politikai, vallási, erkölcsi, műveltségi, iskolázottsági stb., amelyek a legveszélyesebb lelki beállítódásba fulladhatnak, és ez a kisebbségi érzés, illetve az azonosságtudat teljes hiánya. Az emberi élethez elengedhetetlen ösbizalom térnyerése viszont létkérdés személynek és közösségnek egyaránt. Az anyanyelv és az élőbeszéd mint az értékek és a tudás hordozói a társadalom nélkülözhetetlen tényezői és az élő kulturális örökség továbbítói. Gyakran rendelkeznek rendkívül sajátos és kifinomult megkülönböztetéseket továbbító kifejezőkészséggel (UNESCO nyilatkozatok nyomán).

*

A PISA felméréseket már megelőző iskolai tesztdivat pedagógiájában és az azt követő kompetenciaörületben ma már 4700 különböző kompetenciát kellene belesulykolni a tanulókbá a minőség címén, de valójában a gazdaságkor haszonelvű oktatását kényszerítették az iskolákra. Eközben elsorvasztották az órákon a gyerekek beszédkultúráját (nálunk már az 1960-as évektől), és vele párhuzamosan a testi, művészeti, erkölcsi, felelős állampolgári nevelését. Ezzel eltűnt az érett és felelősségteljes, alkotó személyiségre való nevelés, túlterheltté váltak a gyerekek és magukra maradtak. Ezt kezdte el részben orvosolni a kormány 2010 óta. A PISA felmérés kiértékelése során elfeledkeznek arról a már ókorban ismert tudományos megkülönböztetésről (onomaszilológia vs. szemaszilológia), hogy más a szöveg meg nem értése, és más annak a meg nem értése, amiről a szöveg szól. Eszement, gőgös mindentudók íróasztal mellől osztogatják az eszt, lenézik a fizikai munkát, a valóságtól elszakadt százalékokban határozzák meg, hányan kerüljenek középiskolába, hányan felsőoktatásba. Ahelyett, hogy hitelt

érdemlően megnéznék minden fiatalnál, miben tehetséges, és afelé irányítanák az életútját, iskolázódását, és így öntudatos, alkotó, boldog felnőtt lehessen, beletényszerítik a fiatalokat gimnáziumba, felsőoktatásba, pedig a gyakorlatiasság felé nyílna ki tehetségük. Kudarca ítélik őket, és ha mégis elvégez valamelyikük valamilyen nem neki való iskolát, örökösen elégedetlen, keserű, boldogtalan, gyökértelen tömegemberré válik, vagy törtető tehetségtelenségéig fordul, aki tönkretesz maga körül minden közösséget (családot, munkahelyet stb.), hatékony, logikus, színes beszédre, építő gondolkodásra képtelen lesz. Örökösen divatos angol szavakat fog beleszólni a beszédébe, amelyeknek a jelentését valójában nem ismeri. A magyar szavak jelentése is elhomályosul benne. Foszlányos, zavaros, hiányos lesz minden szóbeli és írásbeli megnyilatkozása. Haldoklik benne az anyanyelv, és képtelen lesz szilárd, segítő kapcsolatra szert tenni másokkal, és soha sem lesz érett, egészséges egyéniség. Rádásul olyasmivel gyötrik 8-10 évesen hónapokon át az iskolában, amit 18 évesen percek alatt megért, ha egyáltalán szüksége lesz rá. Az iskolában az életkori sajátosságokat figyelmen kívül hagyó magas színvonalúnak szánt oktatás a visszájára fordul, és alacsonyabb lesz a színvonal, mintha nem hajszolták volna elérhetetlen magasságok felé. Amint érzékelik a bajt az irányítók, pótcselekvésbe kezdenek, az oktatás folytonos szerkezetátalakításába, amitől a helyzet a legkevésbé sem javul.

*

A nyelvstratégia tehát minden korábbi történeti kultúrájánál döntőbbé vált napjainkban, hiszen az emberi kötődés kizárólagosan az emberre jellemző módja, eszköze, megvalósítója, szülője a nyelv, a beszéd ... Hogy aki mást gondol, mint mi, azt ne megsemmisíteni akarjuk, hanem megnyerni — a beszédnek keresztül. Nem kőbaltával, nem gépfegyverrel, hanem eleven és hatékony beszéddel. A nyelv és a beszéd tanulmányozása eleve sántít és sérül a kulturális (gazdasági, politikai, történeti stb.) beágyazottság és a vele járó gondolkodásmód figyelembe vétele nélkül (azaz antropológiai nyelvészeti megközelítés nélkül). Az intézet munkatársai is eszerint lettek kiválasztva. A nyelvtudomány különféle területeiben jártas nyelvészek mellett volt irodalomtörténész, szociológus, kommunikációkutató, középiskolai és egyetemi oktató stb.

*

Mindennek a tetejébe nem csak a technológia, hanem a gazdaság és a média is egyre gyorsítják a világot. Mégis egyre többen szeretnének lassítani. A nyelvészek egy része tárt karokkal fogadja a felgyorsult nyelvi változásokat, a beszélők egy része viszont nem. A Magyar Nyelvstratégiai Intézet alapparadoxonja volt a hagyomány tisztelete és az újra való nyitottság, hiszen járni-kelni-élni csak úgy lehet, „ha míg egyik lábunkkal előre lépünk, a másikat helyén hagyjuk” (Eötvös József). „A „megfagyott” társadalmak elkorcsosulnak.” (Nemeshegyi Péter nyomán). A nyelvek is akkor nem változnak többé, ha kihalnak. Buszon, vonaton, vilamoson stb. utazva és nem íróasztal mellől káromva szembetaláljuk magunkat a „folyamatosan változó nyelvvel” (a nagyváradi anyanyelvi napok egyik témája). A nyelvalkotás folyamatos, de ugyanakkor a nyelvünkben vannak „korábbi nyelvállapotokat őrző kövületek” (É. Kiss Katalin). Ezért józan ökológiai szemléletet

alkalmazása kívánatos analogikus elvként, vagyis „ember és természetszeretünk sem vadon, parlagon hagyásban, sem esztelen átalakításokban, hanem az élők okos egymáskísérésében kíván megnyilvánulni” (Csébfalvi Károly nyomán). Azaz kizárólagosan a nyelv, a társadalom, a kultúra, a politika, a gazdaság, az oktatás-nevelés okos egymáskíséréséről lehet szó.

*

Az ember nem csak társadalmi lény, hanem folytonosan értelmező lény, és ez utóbbi tulajdonsága a globalizációval, a turizmussal és velük párhuzamosan a kultúrák, nyelvek, személyek mindennapi találkozásával csak erősödött. Még inkább elengedhetetlen, hogy mint maga a változó és állandó nyelv is, mindennapi forgódásunk se törölje el a régit, hanem meghagyja réginek, de mellé rakja az újat. Úgy, ahogy már Órigenész vélte — az egyik értelmezéshez hozzáadódik a másik. Az új tudással az új értelmezés ráépül a régire, új gazdagságként árnyékolja be a régit. (A Magyar Hermeneutikai Központ alapításakor, 1993-ban elhangzott beszédből). Mindeközben a mindennapok gyakorlatává terebélyesedett hermeneutika egyszerre kitágult és beszűkült a médiafogyasztó információ-habzsolásává, blog-, Google-, facebook- és twittermániává, aligha vagy felületesen értelmező nyelvi újdonsághajhászássá. Váratlan és az uralkodó pénzügyi-politikai elit számára az egész világon nem kívánatos hatása, hogy az információnak a gazdag kevesek kezében összpontosult egyeduralma végzetesen fölszámolódni látszik.

„Egy közösség addig él, amíg emlékezni képes.” Ma a politikai emlékezet mindössze két hónap. „Az elmúlt évszázadokban Európában ... az öntudatra jutott népek a múltjukra való emlékezéssel tudták kifejezni önazonosságukat: a múlt dicső pillanataira és a történelmi tragédiákra való visszagondolás kiapadhatatlan erőforrása [volt] a jelennek.” (Fabiny Tibor). A digitális kultúrában az újdonság és a híráradat lesöpri a múltat, és pillanatnyi időt sem enged a visszagondolásra. A gyorsasággal együtt járó, úgynevezett redukcionizmus, azaz túlegyszerűsítés (ti. mindent egy valós vagy valótlan okra vezetünk vissza), a demagógia, a manipuláció a megtévesztés hatékony eszköze.

*

A 20. századi Európa a totalitáriánus államok, a diktátorok százada volt. Ez a 20. végén és a 21. század elején változatlanul folytatódik, de a hangsúly más eszközök és más elnevezések felé terelődött (vö. a német média kifejezéseivel: Finanzfaschismus, Bankdiktatur, Multiterror stb.). A zsarnoki hatalom és a mindent ellenőrzés (l. George Orwell 1984 regényét) sohasem építő (konstruktív), hanem romboló (destruktív). A magfizikai felfedezések is ambivalensek (atomerőmű és atombomba). A liberalizmus a gyakorlatban azt jelenti, hogy én az én véleményemet szabadon hirdethetem, de ha a másiké nem egyezik az enyémmel, akkor gátlástalanul és kegyetlenül címkézve, irgalmat nem ismerve elnyomom. (A zavar nyelvi forrását l. még alább). A globális és totalitáriánus liberalizmussal szemben felléptek a kultúrák, a kisebbségek ‚lokális’ ellenállási kísérletei, különféle önállósági próbálkozások (önellátó közösségek, ökofalvak stb.), és ezzel együtt létrejött a teljes (globális) egész és a részek (kultúrák, civilizációk, közösségek) új viszonya. Nem egyetlen ősi kultúra szembesül az új kihívásokkal,

foglalatoskodik mások megértésével és értelmezésével, hanem a globális egészben elhelyezkedő rész megértése, értelmezése a tét: a szabadság és a kulturális dilemmák. (George F. McLean nyomán). A keleti diktatúrákban szabadabbnak érzik magukat az alattvalók, mint a nyugati demokráciákban, amely tényt a nyugati kultúra képtelen megérteni, és fordítva. Ez különféle és főleg nyelvvel félreértésekhez vezet, függetlenül az adott nyelvtől. A kultúra az emberek életét kijelölő értékek és erények kombinációja. A kultúra nem annyira a tárgyak kultúrája, mint az életé. A globalizáció nem csupán gazdasági jelenség, hanem a kultúrák, részek viszonya, együttlétezése a globális egészszel. A válság nem kizárólag gazdasági, hanem értelmezési válság: az ember természetének és méltóságának meghatározása és elhelyezése az új körülményekben. A kultúrateremtő szabadság és felelősség a középpontban. Ehhez járul, ami zavarja és bonyolítja, hogy a médiakultúrából hiányzanak hagyományos erkölcsi és tudományos, a szép, jó és igazra vonatkozó megkülönböztetések, mint az például az igaz-hamis, őszinte-hazug, szép-csúnya stb. A magyar újságíró nem azt mondja, hogy „igazat beszélt” a politikus, hanem azt, hogy „új kommunikációs módszert vezetett be”. Az angol miniszterelnök nem azt bánta, hogy rosszat tett, amikor háborúba kezdett idegenben, és emberek ezreit megölték, százezreket otthontalaná tettek, hanem azt, hogy „rosszul kommunikáltam”. Gyakoriak az eufemizmusok és kakofemizmusok, azaz szándékos ferdítések, amelyeket a hallgató, olvasó nem ismer föl. Szinte minden nyugati nyelvben, ha az én katonám öli meg az ellenség katonáját, az orvlövész, ha az ellenség katonája öli meg az én katonámat, az orvlövész. Sztálin kiadta a parancsot, hogy a német nemzeti szocialistákat fasisztának nevezzék, pedig Mussolini és rendszere volt a fasiszta, Hitler pedig szocialista. 1948-tól egészen 1990-ig hivatalosan Magyarország a szocializmust építette, mégis manapság minden felszólaló kommunizál erről a korszakról szólva. Az idősebbek nem is értik. Emberek milliói gyászolnak, ha egyik bűnöző megöli a másikat, de ha ártatlanokat ölnek, nem is értik, és a civil szervezetek sem szólalnak meg. A nyelvművelés tehát egyrészt nem igazán és nem pusztán nyelvtudományi megközelítés ma sem, másrészt nem is maradhat a régi nyelvművelés, hanem ezekre és az alábbiakban felsorolt kulturális tényekre és értelmezésükre kell felhívnia a társadalom figyelmét. Nem a nyelv romlik, hanem az ember. A romlás csak kifejeződik a beszédében. Ezért a hagyományos nyelvművelés csupán tüneti kezelés, ami nem baj, de nem nyelvstratégia. Az anyanyelvi beszélőnek is joga van, hogy a maga módján foglalkozzon anyanyelvével, még ha az nem feltétlenül tudományos is.

*

Az értelmezés elmélete és gyakorlata többé már nem a szent szövegek értelmezése, már nem is csak a szépirodalmi szövegeké, egyáltalán nem is csupán mindenféle szövegé, hanem ezeken túl a másokkal való és folyton táguló és intenzívebbé váló élet értelmezése a világaluban. Ebben az értelmezési folyamatban a külső, tárgyilagos megfigyelés szemben a belső öntudattal: a tárgyilagos (objektív) tudományos ismeretek adekvátságának megkérdőjelezése és az egyéni (szubjektív) újfajta értékelése, a 19. századi pozitivisták 'objektív' és 'szub-

jektív' szembeállításának elévülése, illetve eltolódása, azaz a körülmények fontossága. Ennek paradoxonja, hogy a szubjektív lesz az objektív, vagyis az egyedi körülmények figyelembe vétele nélkül nincs tárgylagosság.

*

Európa első, Kr. utáni évezrede felfogható úgy, mint feloldódás a krisztusi üzenetben (evangéliumban, örömhírben), annak asszimilációja, Istenre összpontosítás. A második évezred első részében az arisztotelészi racionalizmus integrálása történik (jórészt arab forrásokon keresztül). Majd fokozatosan, a második évezred második részében pedig gyökeresen, az ember felé való fordulás zajlik: racionalizmus és empirizmus. Az ember önmegváltási kísérlete, a prométeuszi remény (I. Francis Bacon: *Novum Organon*, *De Sapientia Veterum* — a kulturális hagyomány bálványainak ledöntése; John Locke: *An Essay Concerning Human Understanding* — az emberi elme tabula rasa; René Descartes: kételkedés mindenben, egyértelműség, egyetemesség, szükségyszerűség, a mérhetőség túlhajtott követelménye — matematikai modell).

A középkorban a kozmoszt kettős jelként értelmezték: 1. a Teremtő jele, 2. a transzcendens lehetőség jele, vagyis az ember kiléphet önmaga korlátaiból. Így a világ mondhatni „több dimenziós” volt. A felvilágosodás, a természet feletti uralom és a természet hasznosítása az emberiség javára mindent leegyszerűsített az anyagi létre: „egydimenziós” világra: csak anyag (matéria) létezik. A következők a természet kizsákmányolása, az emberi szabadság kiiktatása lett. A 20. századra ez — szarkasztikusan szólva — tökéletessé vált: a felgyorsult tudományos és technikai fejlődéssel (magenergia, genetikai manipuláció, társadalmi/kommunikációs manipuláció, propaganda) a döntési szabadság fogalma elolvad, hiszen minden a kémiai és fizikai biológiai folyamatok, elektromos jelenségek és kémiai anyagok függvénye az agyban. Ezért a magzatok, az öregek, a betegek, a fogyatékosok kiiktatása (abortusz, eutanázia), egyáltalán a nem kívánatosok kiiktatása (holokauszt, egyéb genocídiumok, etnikai tisztogatások) és az intolerancia racionálissá válnak. Nem vált különösebb hírré a médiában, amikor amerikai orvos dicsekedett életmű teljesítményével, hogy egymillió abortuszt végzett. A felvilágosodás redukcionizmusa, az egydimenziós világlátású (*Weltanschauung*) ember képtelen képtelen átlépni másik (több) dimenzióba, képtelen továbblátni a maga korlátozta szűk horizontján.

*

A „felvilágosodás látomása” volt (John R. Searle nyomán) :

1. a világmindenség megismerhető és megérthető;
2. szekularizáció kiteljesedése: vallás vs. tudomány, társadalom, gazdaság (Marx);
3. majd a csúcspont a 19. sz. második fele (viktoriánus Anglia — Bertrand Russell, bismarcki Németország — Gottlob Frege).

A látomás kegyetlenül eloszlott a 20. században:

1. két világháború, diktatúrák, korábban elképzelhetetlen méretű öldöklés;
2. Einstein relativitáselmélete (az ikerparadoxon lehetősége), Heisenberg bizonytalansági elmélete (vagy ezt vagy azt ismerjük, a megfigyelés befolyásol-

ja, létrehozta a jelenséget), a Gödel-paradoxon (a matematikában sem bizonyítható végső alapelvek), Freud mély-lélektana (irracionalitás, a racionális képtelensége, tudattalan), Wittgenstein nyelvfelfogása („társalgásunk kölcsönösen lefordíthatatlan és összevethetetlen nyelvi játékok sorozata”), Kuhn paradigmaváltás elmélete (a tudomány is szinte velejéig önkényes, minden korszakban másféle „valóságot” hoznak létre a tudósok);

3. 1-2. eredménye a posztmodern relativizmus: minden viszonylagos a pluralista társadalomban (így is lehet, meg úgy is ...)

A német idealizmus először átfordul pozitívizmusba, majd megjelenik az angolszász pragmatizmus. Az „idióta média” (Bernstein) által irányított fogyasztói társadalom „konzumidiótáját” (Czakó Gábor nyomán; vö. gör. idiótész = átlagpolgár) nem érdekli az élet értelme, képtelen erre, de megvan a képessége, hogy bárkit kihasználjon, kizsákmányoljon, mert a szabad piac legázolja a gyengét. A szabadpiaci elv: *mors tua vita mea* — ‘a te haláloed az én életem’. Ennek természetes következménye, hogy nagyon kevés nagyon gazdag áll szemben a nagyon sok nagyon szegénnyel. Ez a szembenállás erőteljes nyelvi különbségekben, eltérő nyelvhasználatban és eltérő értelmezésben is megnyilatkozik. Mivel pedig a média a gazdag réteg kezében van, a média nyelvi eszköz is a szegényebb tömegek leigázására, félrevezetésére, világlátásuk beszűkítésére. (Az újságíróknak, műsorvezetőknek, nyilatkozóknak fontosságban első helyen áll a média tulajdonosa. A médiafogyasztó csak a hetedik a tízes skálán — már 1999 előtti amerikai felmérések szerint is). Tehát sajtószabadságról szó sem lehet általában, és minden ilyen nyelvi megnyilatkozás hazug a hagyományos megkülönböztetés szerint, ma eufemizmusmal csak „kamu”. Ezek olyan nyelvstratégiába vágó tények, amelyeknek tudatosítása a nemzet, a társadalom és a nyelv jövőjét alapvetően meghatározza.

*

A racionalizmus végül is mind a totalitáriánus diktatúrákban, mind a liberális szabadpiacban lerombolta saját alapjait (irracionalis öldöklés, irracionalis kizsákmányolás), és elzárta a hozzáférést a problémák valós gyökeréhez: az ember az egyetlen állatfajta, amellyel genetikailag adva van az erkölcs (Konrad Lorenz nyomán), és ezért az ember mindig vagy erkölcsös vagy erkölcstelen. A média, mint fentebb láttuk, ezt az emberre kizárólagos kategóriát kapcsolja ki, azaz erkölcs nélküli (amorális; vö. a krokodil nem erkölcstelen, amikor szétépti a kecses gazellát, és nem erkölcsös, ha nem teszi, mert már jóllakott. Az állatvilág erkölcs nélküli). A technika és a tudomány önelégült racionalizmusa brutalitást szült, intellektuális brutalitást is (Vico jóslata nyomán. Pascal: „Que la raison a des raisons, que la raison ne comprend pas”). A technikai és a természettudományi racionalizmus nem volt képes kezelni az emberi méltóság és a transzcendens utáni vágy problémáit, az akarat, a szándék és a nyelvi-szociokulturális világlátás tényét, az emberi öntudat jelenségét.

*

Martin Buber és Ferdinand Ebner perszonalizmusa a két világháború között és a század közepén újra egy tipikusan keresztény kulturális találmányra összpontosított, a személy (lat. *persona*) fogalmára (köztudottan Kr. u. 200 körül

Tertullianus használta először Észak-Afrikában). Ezután foglalkozik majd Hans-Georg Gadamer filozófiai hermeneutikája (Igazság és módszer, 1960) a családból, közösségből kinövő emberi személlyel, alkotó szabadságával létrehozott kulturális hagyományával, történeti szimbólumaival. A szabadsággal együtt előtérbe kerül a felelősség (üzleti, politikai, társadalmi, ökológiai), az úgynevezett civil szerveződések (NGO-k) és a közjó fogalma. Ebben a tágabb emberi horizontban a hatalom és a haszon a személyiség, az emberség és az emberi közösség (család, település, régió, állam) összefüggésében lesz elhelyezve. Ez egyúttal új dimenziók felmerülését is jelenti, az öntudat, a szabadság és a felelősség dimenzióit, és így kitörést az egydimenziós (kizárólagosan materiális) létezésből. Ha ez sikeres lesz, előrelépés lesz az emberiség fejlődésében. Ha sikertelen, akkor újabb konfliktusok és nyomorúságok köszöntenek az emberiségre. Ahogyan a média kizárólagosan a gazdag tulajdonos kezében van, úgy tenyerelnek rá a civil szerveződésekre is. Tehát már maga a civil elnevezés is a hagyományos hazugság kategóriájába csúszott át.

*

Egyetlen kiút a nevelés-oktatás átállítása. A gyermekeknek olyan biztos tudásúvá és határozott egyéniségűvé kell válniuk, hogy igazságtudatuk, önálló véleményük megingathatatlan legyen, ugyanakkor rendelkezzenek azzal az erővel is, amely megtörhetetlenné teszi szellemi ellenálló képességüket, minnek következtében nem tudják majd becsapni őket felnőtt életükben, és meglesz a kellő kudarctűrő képességük is a boldoguláshoz. Ennek érdekében a fiatalokat tanulmányaik során az új ismeretek jó hatásfokú befogadására nyitottá, ismereteik embert formáló kisugárzására képessé, a közösség példamutató segítésére alkalmassá kell tenni (Csébfalvi Károly nyomán). A bizonyítvány, oklevél megszerzéséhez feltétlenül szükséges ismeretek átadásán túl az iskoláknak törekednie kell arra is, hogy hozzájuttassa tanulóit olyan fizikai és erkölcsi tartáshoz és műveltséghez, amellyel iskolázott személyiségként folyamatosan jobbítani tudják saját életük minőségét, példájukkal majd a következő nemzedékét, munkájuk szabadságát pedig kellő fedezet birtokában a lehető legjobban kiaknázhassák. Fel kell készíteni őket arra is, hogy hátrányos helyzetű társadalmi rétegek, etnikai, szociális, vallási és politikai feszültségek, környezet- és információszennyezés közepette is felelősséggel teljesítsék feladatukat. Korábban a család, később az európai kultúrában a család és az iskola és az iskolatársak nevelték-oktatták a gyermekeket. Akár tetszik, akár nem, ez egyre inkább a médiára, főként az internetre csúszik át. Tehát nem a gombnyomogatásra kellene megtanítani a tanulókat az iskolában (tablet, okostelefon stb.), mert azt úgyis megtanulják, és már 4-5 évesen tudják, hanem tanulni kellene megtanítani őket az iskolában eszerint az új helyzet szerint. Ez a tanulási folyamat a gyorsan változó szakkifejezések megtanulásán messze túlmutatóan más, mint a hagyományos tanulás volt, a nyelvezete is más. Aminek meg kellene maradnia, az a személyközpontúság. Ne egyszerűen és megszállottan a munkaerőpiacra termeljen (!) az iskola, hanem önálló, felelősségteljes személyiségeket bocsásson ki, akik természetesen mindig is rugalmasan fognak igazodni a munkaerőpiachoz. A tanulás tanulása is

anyanyelven történjék, mert nem csupán érett személyiségek nem lesznek, de a magyar nyelv sem fog fönmaradni.

*

Az ember társadalmi lény és szimbólumhasználó lény. Az utóbbit rombolja le a globális média, amely a babonák lápvilága. Éppen ezért érdemes antropológiai nyelvészeti megközelítésben is értelmezni az oktatás-nevelés kérdését. A magyar nevelés — növelés, erősen mennyiségi beállítódás, de benne van az is, ahogy a növény, amikor növekszik, kiteljesedik (levelet hajt, virágot nyit, gyümölcsöt-termést hoz), amikor fényhez, vízhez és talajhoz jut. A német Erziehung — kihúzó-felhúzó, a latin és belőle a francia és az angol, education — rokon a kivézetés, kihúzás szóval. A magyar oktatás — okít, okossá tesz, rávezeti az okokra, a TESz szerint ötörök: jelentése értelem, tehát értelmessé tesz, (nem kompetencia!), a német Bildung — képzés, magyar művelődés — a lat. cultura (földművelés az elme kiművelésé) tükörfordítása, lat. eruditio — rudis=durva, durvaságból kivisz, kiművel.

*

A fentiek nyomán a szabadság fogalma — manapság különösképpen — továbbra is kifejtésre szorul (Kant alapján, Adler, Mortimer és McLean nyomán). Ha ugyanis nem a zsarnok vagy egy zsarnok csoport dönt, hanem a kiérlelt, kidolgozott beszédű érett személyiségek, akkor van az embereknek egyfajta (empirikus) választási szabadsága, amennyiben külső dolgok közt választ. A kérdés, hogy az egyén

a.) a tények, tényhalmazok alapján dönt-e vagy nem, azaz miféle ismeretei vannak annak, aki választ (tabula rasa agyát-elméjét ki mivel töltötte föl, lásd a hazugság vagy az eufemizmus és kakefemizmus nyelvi megjelenéseit),

b.) miféle — fekete-fehér — ellentmondásokkal szembesül (jobban élek, de erkölcsstelenül!), és

c.) vajon a körülmények lehetővé teszik-e a választást (nincs már 'minden fajta áru a polcon', elhallgatás stb.). Az egyén választása különbözhet mások választásától, sőt ellentmondhat mások választásának, kompromisszumra is juthat, de versenyhelyzetbe is másokkal. Ez „az ember embernek farkasa” helyzet, és ez érvényesül a fogyasztói társadalomban is (vö. fentebb a te haláloz az én életem elvvel).

*

A szabadság új, másik szintje, az akarat (korlátozott) szabadsága összhangban az erkölccsel, ami alapjaiban szintén egyetemes, még akkor is, ha az erkölcs földrajzilag, történetileg és szociokulturálisan másként érvényesül, (az élet és az emberi méltóság tisztelete, az igazmondás és az erőszakmentes eljárásra való beállítódás mint eszmények, az egyén és a társadalom harmóniára való törekvése stb., függetlenül attól, hogy többé vagy kevésbé nem tartják be az erkölcsi szabályokat). Ugyanakkor nem szabad elfelejteni, hogy a morális jó a javak egy szűk területe. Általában a jó (javak!) keresése, az arra való törekvés tölti ki életünket. Kérdés mikor, hol, hogyan értelmezzük, mi a jó, (Toulmin és a középkori suppositio tan nyomán másként jó a porszívó, másként az étel, másként jó a nő a buda-

pesti szlengben stb.). A javakat akkor keressük, amikor nincsenek meg. Ha megvan valami jó, akkor örülünk neki, többé már nem vágyunk rá, nem keressük. Az embernél a választás és a döntés túllép a szomatikus (testi) és a pszichikus szinten. Szomatikus (testi) szinten a választás és döntés egyszerű reakció lehet: éhes vagyok, tehát eszem valamit. Többnyire nem veszi körül a felelősség kontextusa. A pszichikus (lelki) szinten a választás és döntés érzelmi értékválasztás és döntés, amelyet azonban már befolyásol a felelősség kontextusa. A társadalmi szinten viszont mindig megjelenik a felelősség kontextusa, mi jó nekem, és mi jó másoknak, mi jó a közösségnek. Ez egyúttal személyi és társadalmi alapjog, és ennek védelme és előmozdítása a demokrácia alapérdeke, amelyik kizárólag kidolgozott nyelvhasználatlal lehetséges.

*

A szabadságnak a legradikálisabb színtere az embernek az az inherens tulajdonsága, hogy a saját maga jellemét alkotóan megváltoztassa, és meghatározza, mivé legyen, és ezzel együtt a kulturális hagyományt is kreatívan kezelje alkotó képzeletével. Ez egyfajta tökéletességre való törekvés, amelyet, ha az egyén valamilyen fokon elér, neki örömet okoz. Hagyományos kifejezéssel állandó értelmezése a jónak, tájékozódás a jó iránt, amely minden nagy világvallás archetípusaiban gyökeret vert (szentek, bölcsek). Ebben a kreativitás, a megfontolás és a szabad döntés harmóniába tudja rendezni az általános, egyetemes (természettudományos) szükségyszerűt (igazságot) az adott konkrét helyzettel, a szándékolt jót a történeti, földrajzi és szociokulturális körülményekkel. Ennek a szabadságnak része az esztétikai (a szép) is. Az igaz, a szép és a jó egysége, pontosabban az erre való törekvés az, amit az emberben isteninek nevezünk (költőként), vagy az isteni visszfényének (vallásos hívőként). Cél, amely a racionálist és a szabadot egyszerre valósítja meg, végtelen lehetőség az alkotóerőnek, megnyilvánulása öntudatunknak, megkülönböztető képesség (kritika) a változóan kívánatos cselekvési módokban, döntőbíró, amikor igenel vagy elvet valamit. Ez adja életünk dinamizmusát a szociokulturális mintakövetésben és preferenciákban. Ez az egyének és közösségek közti béke és együttműködés dinamizmusa, amely a nyelv, a beszéd által, nem pedig fizikai erőszakkal történik. Ez a harmónia lehetősége, pontosabban a harmóniára való folytonos törekvés. A nyelv, a beszéd hasonlít is mindehhez a leginkább, hiszen nagyon kevés eszközzel (hanggal, nyelvtani szabállyal), vég nélkül tud változatokat létrehozni az ember (szemben az állati hangjelzések erős korlátozottságával). A nyelvi változatok szegénysége és gazdagsága ugyanakkor visszahat a gondolkodás és érzés kifejezésének szegénységére és gazdagságára. Ha ez korlátozódik, illetve nem tud igazodni a körülmények gyors változásához, az anyanyelv elvesztéséhez, majd a nyelv kihalásához vezet.

*

A keresztény teológiai és kulturális felfogás berobbanása a történelemben elveti az egydimenziós valóságglátást, elirányítja az embert a szűk biológiai faji és elszigetelt önérdékű világlátáson túlra, összpontosít az emberi személy egyszeri, megismételhetetlen és visszautasíthatatlan létezésére, Isten képmásaként lett

és él, és ezért szent. A személy fogalma hiányzik egyes nyelvekből, főként kultúrákból, és ez katasztrófához, emberek millióinak kiirtásához vezethet, amikor kultúrák találkoznak. A személy — lévén egyetlen és megismételhetetlen, végtelen érték —, úgy tűnik, nincs meg a hagyományos kínai, indiai és az arab-izlám kultúrában (ezért nem merülhet föl igazán a személyiségjogok megsértése sem), nincs meg közel-keleti kultúrákban (az öngyilkos merénylők csak ebből a hiányból érthetők meg igazán). A keresztény gyökerű európai társadalom is úgy értelmezendő, mint az alkotó (kreatív) emberi szabadság műve. Szeretetteljes válasz és társadalmi motiváció, amellyel kész eleget tenni a folyton változó kihívásoknak, amellyel számításba veszi az egyéni és kulturális különbségeket, áldozatot hoz a másikért, együttműködik a másikkal és érzékeny a másik különbözősége iránt, miközben gyakorolja a szabadságot és megmarad egyetlennek, a másiktól megkülönböztethetőnek. Ebben a felállásban az értelmezés (a hermeneutika nem mint elmélet, hanem mint egyre halmozódó gyakorlat), a felelős szabadság értékeinek és előnyeinek, azaz a civil társadalom lényegének a vizsgálatára összpontosít. Ezért lett a hermeneutika, ha nem is egyedülállóan, de kiemelkedően időszerű. Csak ez teheti lehetővé a párbeszédet kultúrák között, de egyetlen kultúrán belül is, egyének között is. Mind a gyakorlatba átültetett szocializmus, mind a kapitalizmus igyekezett és igyekszik eltörölni az európai kultúrából a személy fogalmát, és ezzel valójában közelít azokhoz a — barbárnak tűnő — kultúrákhoz, amelyekben nincs meg a személy fogalma.

*

Nehezen rögzül az emberi tudatban és a társadalomban általában, hogy több kultúra létezik mindennapjaink világában. Az az alapmagatartás és világértelmezés, hogy csak az az ember, aki a törzshöz tartozik, olyan ősi és olyan erős, hogy még az európai kultúra bölcsőjében, az ókori görögöknél a nem görög az barbár, azaz dadogó, mintegy „nem tud beszélni”, akárcsak az állatok, és még ma is gyakran előfordul népeknél, etnikumoknál, nemzetállamoknál, hogy pusztán a népcsoporthoz tartozókat tekintik teljes embernek a mindennapi társadalmi gyakorlatban, a kívülállót nem. Ezért írták a honfoglalás korabeli nyugati krónikák, hogy a magyarok kicsik, csúnyák, görbelábúak és ugatnak. Hasonlóan a hároméves kisgyerek, aki először hallott angol beszédet amerikai rokon szájából, és nyugtázta: „A bácsi nem tud beszélni”. Pejoratív megjegyzéseket teszünk idegenekre, amikor úgy véljük, hogy nem hallják vagy nem értik. Más erkölcsöt, más szokásokat, sőt más törvényeket követnek még parlamentáris demokráciákban is az adott köztársaságban lakó más népekkel szemben, mint saját magukkal szemben (tiltó nyelvtörvények, állampolgárság lehetetlensége stb.). Adott esetben még a ne lopj, ne ölj stb. parancsa vagy törvénye sem vonatkozik, vagy nem olyan kizárólagosan vonatkozik másik etnikumra, másik anyanyelvűre, mint saját magukra. Vagyis a „törzsen kívüli” csak másodrendű állampolgár. Míg az állatoknál a szagjelzés az elsődleges jel a hovatartozás értelmezésében, addig az embernél a nyelv és a kultúra. Tudattalanul még az embernél is megmaradt a szagjelzés, ezt tükrözi a még a szagát se bírom kifejezés.

*

A kérdés mindig is a tudományos gondolkodás alapja volt. Erről írásos tanúságunk elsősorban az ókori görög kultúra óta van. A kérdésföltevésben az ember felismeri a maga korlátait, és útra kel, hogy választ keressen, azaz elmélyüljön a saját hagyományában. Az igazi hűség a hagyományhoz nem a gondolkodás nélküli átvétel, hanem a kérdés (I. Gadamer hermeneutikáját). A hagyományban — magában a szóban is — lényege szerint benne van, hogy egyik nemzedék átadja a másiknak a lassan vagy gyorsan, de folyton változó körülmények között. Mint láttuk a körülmények döntőek abban, hogy az adott hagyományt megerősítjük-e vagy kreatívan alakítjuk, de semmiképpen sem szajkózva ismétljük a múltat. Az élő hagyomány mindig egyfajta aktuális, a körülményektől igényelt méltóságteljes kibontása, kibomlása a kulturális örökségnek. Ez 'a megújulás', szemben az izgága, kapkodó, ideges és többnyire a felszínen mozgó reformokkal, ép úgy a társadalomban, mint a nyelvhasználatban.

*

A mai gyors változásokat azonban nehéz követnie mind a nyelvnek, mind a társadalomnak és kultúrájának, mind pedig az értelmezésnek. „Évezredek át épületek, utak, kertek ... szántók, gyümölcsösök fedték be a földet” (Nemeshegyi Péter). Jelenleg a médiával virtuális világ települt rá ezekre a külső, tényleges (aktuális) világokra: a rádió, tévé, internet, okos telefon, tablet s a többin keresztül — csak rájuk kell kapcsolnunk, és hanggá, képpé aktualizálódnak (vö. az aktuális, virtuális, potenciális skolasztikus megkülönböztetéssel. A hirtelenség és fölkészületlenségünk kísérője, hogy ezt a három létmódot hajlamosak vagyunk összekeverni). Nem abból tudjuk, hogy esik az eső, hogy kitarthatunk a kezünket az ablakon, vagy kimegyünk a szabadba, hanem a tévé, rádió, internet nézdegéléséből.

*

A tömeges információáramlás nem feltétlenül jár többlet-információval. A több kommunikáció nem jelent automatikusan több békét, hanem több konfliktust — személyek és közösségek között egyaránt. A médiából rendszertelen foszlányok, ismerettöredékek áradnak. Az információ a (szöveg)összefüggésekből, körülményekből kiragadott igazság-törmelékek, mondatok és mondattöredékek ömledéke. Az összefüggések lényegtelenre nyomorodnak. A média mint Goethe Faustjában Mefisztó: „... így keze közt tartja a részeket, csak a szellemi kapcsolat beteg.” A rendezett tudatállapotra való természetes törekvés ellehetetlenül (Bagdy Emőke nyomán). Rendezetlen beszédünk a rendezetlen tudatállapot, a rendezetlen gondolkodás megnyilvánulása. (Vö. Babits híres írásával a fogarasi emlékkönyvben). Ezzel szemben a rendezett beszéd, a szabatos fogalmazás az egyén alapvető életkormányzási eszköze, sikerének és vélhetően boldogulásának is meghatározó tényezője — és nem utolsó sorban kulturális örökségvédelmi kérdés is. A nyelv akkor él igazán, ha mélyen élnek benne a nyelvhasználók, mert ez a hovatartozásnak, a közösségnek a legerősebb tényezője (Mann Dániel nyomán).

*

Ahhoz, hogy a társadalom és annak kisebb-nagyobb közösségei hatékonyan működjenek, elengedhetetlen a hatékonyság a nyilvános beszédben és a szakmai

és magán jellegű, a családi, baráti beszélgetésekben. A hatékony beszéd több évezredes tudománya a retorika. Hozzá csatlakozott a klasszikus retorikának egy részét külön tudománnyá emelő modern stilsztika. Megfelelő változtatásokkal követhető volna az amerikai oktatás, amelyben már az óvodában hatékony nyilvános fellépésre nevelik a gyermekeket. Iróniával szólva felnőtt korokban, ha nem is tudnak semmit, azt 'jó elő tudják adni'. A retorika és stilsztika a beszéd és írás hatékony eszköztára, amelyet egyaránt lehet jóra és rosszra használni, az igazságot szilárdan elmélyíteni és a hazugságot megkapóan tálni. Ismét csak ott tartunk, hogy nem a nyelv, a beszéd romlott, hanem a nyelvhasználó, a beszélő. (Az intézet ezért olyan tankönyvet íratott, amely pótolja a magyar retorika-oktatás hiányát az általános iskolában és a középiskolában).

*

A retorikaoktatásban, illetve a nyelvtanórákon külön is készítse fel az iskola a tanulókat a média, különösképpen pedig az internet (facebook, twitter stb.) nyelvhasználatára. A tájnyelvi, köznyelvi, standard és szleng változatokon túl, ismerjék fel a politikai elit önérdeteket és hatalmi célt szolgáló, józanság- és kritikaellenes nyelvváltozatait, és ha szükséges, tudjanak ütőképesen és humorosan válaszolni rájuk. Nincs polgári nevelés, nincs nagykorú polgár a nyelvvel kifejezett józan, logikus és rendszerszemléletű (vö. alább a XXII. elemmel) kritikai gondolkodás nélkül, alapos humán és természettudományos műveltség nélkül. Tankönyveink e téren meglehetősen nagy hiányosságokról árulkodnak. Nem vezetik rá a tanulókat a nyilvánvaló hazugság és az üres ígéretések felismerésére. Ráadásul az érettségizők meglehetősen nagy számban Galilei előtti világgéppel hagyják el a középiskolát. Tanulságul szolgálhatna a reformáció, amelyben az egyházi-világi hatalmi elit meggondolatlanul és vakon és megkülönböztetés nélkül 'eretneknek' bélyegezte a feltörő kritikákat, mint ahogy ma 'politikailag nem korrektnek' bélyegzik őket. Az ide-oda tántorgó tömegeket pedig véres és több évtizedes háborúkba sodorták. Akkor is vonakodtak felismerni a hibákat, bűnöket, bajokat, és most is. Arra is fel kell vértetni megfelelő retorikával, azaz hatékony beszéddel és gondolkodással a tanulókat, de még a felnőtt polgárokat is, hogy mind az ún. mainstream médiának, mind az elszabadult mainstream gender stúdióknak, mind pedig a neoliberais gazdasági ideológiának és gazdasági elitnek ugyanaz a célja: az ember gyökértelenítésével, a személyiség szétrombolásával, a szélsőséges leegyszerűsítéssel piacképes diplomás lumpenproletárok, manipulálható 'delta mínuszok' (Huxley) kitenyésztése.

*

A gazdaságosságot, a társadalmi békét és ezek hatékonyságot egyaránt szolgálják az olyan nyelvstratégiai elemek, mint a rendvédelmi, a közhivatali és a bírósági nyelv rendbetétele, a rendszeranalízis alkalmazása szinte minden területen. (L. alább a XII-XIII. és a XXII. elemet).

*

Az internet is csak eszköz, de hatékonyan megkérdőjelezi a megszokott összefüggéseket, szétrázza az évszázadokon át kialakult tájékozási rendszert, a globalizáció mindent elsöprő dinamikája pedig a legtöbb embernek inkább fé-

lelmetes, mint gazdagító. Ennek a félelmet keltő és elbizonytalanító relativizmusnak az ellenáramlataként jelentkezik a jelenlegi, minden áron biztonságot követelő fundamentalizmus. A kettő, a relativizmus és a fundamentalizmus egymásnak kölcsönös és beteg kinövésai. Mindkettő terrorizál, mindkettő diktatórikus jelenség. Mindkettőből hiányzik a kritikai gondolkodás (gör. kritiké — azaz „szétválasztás”), mindkettő kizárja az értelmességet a meggyőződésből, mindkettő torzít. (Vö. fentebb az újfajta tanulás és újfajta nyelvhasználati tananyag megtanulásának szükségességével).

*

A józanság és az át- meg átgondolt okosság elengedhetetlen a nyelvstratégiában is. „De ha az okosságunkat arra használnánk, hogy amit nagyon egyszerűen is meg lehet, azt nagyon bonyolultan oldjuk meg, akkor már nem is olyan biztos, hogy tényleg okosabbak vagyunk.” (Szilágyi N. Sándor). Erre példa a szúzai menyegző nyelvstratégiája, (ti. Nagy Sándor 30 ezer görög katonát összeházasított 30 ezer perzsa nővel, hogy terjessze a görög kultúrát. A házasságokból hamarosan megszülettek a gyerekek, és milyen nyelven beszéltek? — Perzsául).

*

Az egyiptomi Alexandriában viszont a ptolemaioszok oly sikerrel vezették be a görög nyelvet és kultúrát, hogy le kellett fordítani a héber nyelvű ószövegségi könyveket görög nyelvre, mert addigra már a vallásos zsidók is a hellenista görög nyelvet beszélték mint lingua francát, — és persze nyilván azért is, mert egyáltalán az egyiptomiaknak a görög betűírásból jóval könnyebben megtanulható volt olvasni, mint a különféle egyiptomi képfírásokból, tehát viszonylag tömegessé vált legalábbis az olvasás, (de nem az írás!)

*

Digitális világceg magyar képviselője a fentiek alapján ezt írta: A nyelvstratégia átfog mindent, attól kezdve, hogy az anya az újszülöttjét beszélni tanítja, egészen a nyelvtudományig. Az anya gondolzza, sőt féltő gonddal veszi körül a gyermekét. Nem nyelvtanra tanítja, hanem arra, hogyan gondolkodjon és szeressen a beszéden keresztül. Hogyan tájékozódjon a világban. A világ pedig az embernek nem olyan, amilyen önmagában, hanem olyan, amilyennek a nyelv, a beszéd láttatni engedi. Minden nyelv a maga sajátos módján láttatja a világot. A magyar is. A közös a különféle nyelvekben az, hogy kizárólagosan az ember sajátja az élővilágban.

*

Köztudomású és magától értetődnek vesszük, hogy az ember — többek között — a nyelvvel, a beszéddel lett ember. „Kétségtelen, hogy a különböző nyelveken beszélő népek érintkezése rengeteg viszályt és háborút okozott. Mégsem lenne helyes a nyelvek, népek és kultúrák sokféleségét értéktelennek tekinteni” (Nemeshegyi Péter). Mint már említettem, egyes becslések szerint kéthetente kihalt egy nyelv, és ezzel az emberiség gondolkodása és világlátása is szegényedik. Mások szerint száz év múlva talán alig 250 nyelv marad talpon. 2014-es becslés szerint már csak 50 nyelv fog létezni a jelenlegi ötezerből. Az intézet azért volt, és az a hosszú távú stratégia lényege, hogy a magyar az 50 fennmaradó között legyen, nem pedig divatos napi médianyilatkozatokért vagy konferenciázgatásért vagy

szívélyeskedő, de üres ünneplésekért. A konferenciák, felmérések, grafikonok és ezek mutatós kiadványai gyakran pótcselekvések, mert semmi újat nem adnak hozzá ahhoz, amit mindenki tapasztal, ti. hogy Trianon óta fogy a magyar ajkú lakosság a világban (l. még alább is). Ezt a fogyást nem szabadna egyetlen okra leegyszerűsíteni és megalapozatlan vágyakozásokat gerjeszteni.

*

Magyar anyanyelvűként és állampolgárként örömmel vettem tudomásul az OGY határozatot (66/211. IX. 29) a magyar nyelv napjáról, és rendszeresen előadásokat tartottam és szerveztem már az OGY határozat előtt több évtizeddel. Ám nyelvstratégiai és kommunikációs szempontból — sajnos —, lealacsonyító divatjelenséggé vált ez a „nap” is, amelyen gyakran eluralkodik az erőszakos dilettantizmus. Lealacsonyító többek között, hogy korunkban az évnek sok-sok napja valamilyen kampány „nap” az áruházi leárazások mintájára. Az intézet — nevének megfelelően — egyrészt minden nap a magyar nyelvvel foglalkozott, nem csak évente egyszer. Másrészt a stratégiának megfelelően nem efemer napi jelenségekkel, hanem több évvel, évtizeddel előre gondolkodva és tudományos alapokon. Az ünnepi vagy egyéb nyelvészetinek álcázott konferenciákat nyíltan rágalmazták, leszólták a kormány által alapított intézetünket, tehát burkoltan kormányelleneskedtek, és egymást tüntetgették ki a jelenlegi kormány pénzén egykori szocialisták, akik 1990 előtt azért léptek be az MSZMP-be, hogy egyetemi tanárok lehessenek, vagy mérvadó nyelvészek tiltakozása ellenére szabad-demokrata oktatási kormányzás alatt lettek kinevezve. Az intézet nem vett részt ilyesféle konferenciák szervezésében, jóllehet munkatársaink ott voltak ezeken a konferenciákon, sőt előadást is tartottak engedélyemmel, bár nehezükre esett elviselni a nemtelen támadásokat. Mindazonáltal lehetőségig alkalmazkodva az OGY határozathoz, a következőket tettük: 2017. november 14-re szerveztük meg a Tudományos Tanács ülését, amelynek tagjai nyelvész akadémikusok és más tudományágak elismert képviselői, professzorai. Az ő írásos és szóbeli javaslataik nyomán szándékoztunk folytatni a stratégiai elemek feltalálását és kidolgozását.

*

A 20. századi nyelvészet emelte ki a nyelvi univerzálék fontosságát, ti. hogy — bár nem értjük egymás nyelvét — a nyelvek között több az azonosság, mint a különbözőség. Ha a Földre látogatna egy űrlény, úgy vélné, hogy az emberek egy nyelvet beszélnek (Noam Chomsky nyomán). Úgy kell tanítanunk — Kölcsey nyomán — mind a magyar nyelvet, mind pedig az idegen nyelveket, hogy igyekezzünk mindegyikben felfedezni sajátos tulajdonságaikat, és a velük és a kultúrájukkal járó sajátos gondolkodásmódot. Hogy elámuljunk a nyelvek szédítő sokaságán, egymással ellentétes, de ugyanakkor csodálatos értékein és lenyűgöző különbözőségein (Nemeshegyi Péter nyomán). A gondolkodás és a beszéd, a világlátás és a nyelv tehát „voltaképpen egy” (l. Babits Mihály idézett írását a fogarasi emlékkönyvből), szétválaszthatatlanul és összekeverhetetlenül. Ehhez hozzákíváncozik Bessenyei György megállapítása:

„Minden nép a maga nyelvén lett tudós, idegenen sohasem.”

*

Bessenyei György tézise nem vesztette el érvényét azért, mert ma a tudósoknak többnyire elég angolul tudni ahhoz, hogy szinten tartsák ismereteiket. De ha a tudástársadalmat akarjuk építeni, akkor bizonyos szakkifejezéseknek meg kell lennie magyarul is. Ha a mentő beviszi a súlyos beteget a kórházba, akkor az egyik orvos odakiáltja a másiknak például, hogy *coronaria bypass* — fele latin, fele angol, és mindenki tudja a dolgát, és megmentik a beteget. De ha meg akarjuk előzni egy betegség kialakulását, akkor bizony világosan meghatározott magyar szakkifejezéssel kell felvilágosítani a lakosság tömegeit. Tény, hogy „...nincs a világon semmi a mit magyarul ki ne lehessen mondani csak ésszel, és tudománnyal” (Dugonics András). Ez ma is érvényes a magyar nyelvre, csakhogy a gyors változások miatt, kérdéses, hogy meddig (vö. fentebb a magyar nyelv használatát kizáró magyar intézményekkel).

*

Természetes, hogy „minden gyerek nyelvzseni, mert bármely nyelvet megtanul nagy gyorsasággal, és helyesen kezd beszélni, anélkül, hogy megtanították volna neki a nyelvtant.” (Nemeshegyi Péter nyomán). Tehát nem annyira nyelvtankönyvekre volna szükség a közoktatásban. Nem tanra, hanem valamiféle nyelvrajzra (vö. földrajz, természetrajz stb.), azaz általában a nyelvbe és az élőbeszédbe, és különösképpen a magyar nyelvbe és magyar élőbeszédbe való beavatásra kellene áttérni. Akkor biztosan érdekesnek találnák az órákat a tanulók, a tanárok pedig nem irodalomórát tartanának a nyelvtanóra helyett.

*

Olyan oktatásra, tankönyvekre és segédanyagokra van szükség az iskolákban, amelyekből nem csak nyelvtudományi ismereteket szereznek, hanem szeretik, becsülik és tisztelik az anyanyelvüket, és rajta keresztül egymást. Megszeretnek más nyelveket is, és rajtuk keresztül minden embert. És nem csak az iskolákban. Át kell adnunk a meggyőződésünket, mégpedig józanul és okosan, hogy magyarnak magyarhoz magyarul beszélni nagyszerű multság, és ha a nagyvilágra tekintünk, kimondhatjuk: ritka dolog, egyedi képesség. Otthon lenni a nyelvben, ismerni a kifejezés örömét, a mindennapok minőségét meghatározó tényező. Ez a jártasság az az érték, amit őrizni kell, és hozzá kedvet csinálni. Vonzóvá kell tenni a külföldi egyetemek hallgatói számára, hogy érdeklődjenek az országunk, kultúránk iránt. Vonzóvá kell tenni a benne való jártasságot a hazai nyelvhasználók számára, mert akkor él igazán, ha mélyen él benne. Mert ez a mi hovatartozásunk, közösségünk legerősebb tényezője. (Mann Dániel nyomán). Elengedhetetlen az online magyar nyelvtanítás mielőbbi megszervezése és felhagyás a tudománytalansággal, hogy a magyar nyelv nehéz vagy megtanulhatatlan. (Peter Sherwood angol anyanyelvű, magyarul kitűnően tudó angol nyelvész egy-egy oldalon összefoglalta nyelvtanulóknak a magyar igeragozást és névszóragozást!).

*

Az antropológiai és kognitív nyelvészeti alapú vizsgálatok hangsúlyozottan kimutatják, hogy a világ megismerése és értelmezése részben egyetemes jellegű, részben pedig egyes nyelvekre és kultúrákra jellemző. Ilyen például az udvari-

asság kultúrája és nyelvezete a magyarban, az Európai országokban és a nagyvilágban. Egyetlen — mégoly ártatlan —, de helytelen, félreérthető vagy meg nem értett nyelvi fordulat megronthatja a családi, a munkahelyi, a belpolitikai és a nemzetközi viszonyokat, sokmilliárdos gazdasági károkat is okozva.

*

A Magyar Nyelvstratégiai Intézetnek alapvetően Péntek János 2012. évi sepsiszentgyörgyi előadásában megfogalmazott elvét kell követnie: „mi csak a közöség iránti elkötelezettséget vállaljuk ... , az egyetlen lehetséges közös nevezőt.”

*

Az ember ugyanazokból a kémiai anyagokból áll, mint a kozmosz. Ugyanazon kémiai és fizikai törvények alapján él. Az anyag az emberlétnek feltétele. Az ember mégis több mint anyag, több mint kémia, fizika és kozmosz. Ezt a hagyományos európai kultúrában úgy mormolták, „emlékezzél ember, hogy porból vagy és porrá leszel”. A régi magyarban meg: „por és homu vogymuk”. Hasonlóan a nyelvstratégia is a tudományokra, elsősorban a nyelvtudományra épül. Erre már utaltam. Mégis, a nyelvstratégia több mint a tudományok, elsősorban több mint a nyelvtudomány. A tudomány, a nyelvtudomány szürke por, hűlt hamu, hideg, rideg anyag. A nyelvstratégia izzó szenvedély. Végső fokon nem a tudással bajlódik, hanem a megértéssel, ami azt jelenti, hogy a tudás átstrukturálásáról van szó. Átstrukturálás. Legalább annyira nyelvtörő a magyarban, mint a nyelvstratégia. Képmutató nyelvelők ismét köszörülhetik nyelvüket a médiában. Az ember értő és értelmező állat. Amint „A Filozófus” Peri hermeneiasz című munkájáról írta ‘Aquinásbeli’ Tamás: „Homo est animal naturaliter politicum et sociale”. Az ember természeténél fogva politikus és szociális állat. Szó szerinti fordításban az ember állampolgárosodott és társadalmasodott állat. Közéleti és társas lény. A nyelvstratégia tehát közéleti és közösségi kérdés, mint maga a nyelv is, a beszéd is.

*

„Abból a föltevésből indulok ki, hogy az embert nyelv, szeretet, kötődés teszi emberé, hogy ezek fordítják az embert önmaga, mások, Isten felé — monológ, dialógus, imádság. Akkor is, ha ateista vagyok. Nem dolgom itt azt vizsgálni, hogyan, milyennek mutatkozik meg a humánus valamilyen esztétikája a beszélt nyelvben — a politikus, a boltos, a tanár, férj-feleség, egy professzor, főnök és egy mindenkori beosztott szókincsében: ez a szótár általában hatalmat ragad meg és gyakorol, a beszélő igazát bizonyítja, s nem a partnerrel szemben alakul ki, hanem a róla alkotott elképzelés formálta meg már előzetesen, vagy iskoláztatás útján szerezte meg, aki beszél. Minél nagyobb a hatalma, annál semmitmondóbbá válik a szókincese, dagályossá és semmitmondóvá, s én nem vagyok hajlandó azt mondani, hogy frázisossá, hiszen a frázis megstilizáltan szép, mintaszerű, no persze modoros is, a nyelvi illem eszköze; konvenciókat föltételez, szinte olyan, mint egy táncfigura; csakhogy nyelvünk még nem sajátította el ezt a tiszteletet és megvetést egyaránt oly jól kifejezni képes illemet.”

(Heinrich Böll).

*

A magyarokat az érdekli, hogyan működik a nyelvük? Miért úgy, és miért nem máshogy? Miért tud a kisfia új szót kitalálni, amit ő rögtön megért? Miért döb-bent meg Galeotto Marzio: „A magyarok, — nemesek, jobbágyok, — majdnem egészen egyformán beszélnek, minden különbség nélkül: mindenütt egyforma a kiejtés, a szavak használata és a hangsúlyozás. Hogy Itáliáról beszéljek, nálunk oly nagy a nyelvi eltérés, hogy a városi polgárok és parasztok, a calabriaiak és tusciaiak annyira eltérően beszélnek, hogy igen nehéz egymást megérteniük, a magyarok azonban, mint említettem, egészen egyformán, vagy csak igen kis eltéréssel beszélnek. Ezért van azután, hogy egy magyar nyelven szerzett verset úr és paraszt, az ország szívében vagy határán, mind egyformán megért (XVII. fejezet). Miért értette Julianus a volgai magyarokat és a mongol tolmács magyar beszédét? Miért értjük mi a vasit, a palócot meg a székelyt? (Czakó Gábor nyomán). A nyelvstratégia ennek a mindenkit izgató, mert egzisztenciálisan érintő értésnek a kibontása, megvilágosítása, közkinccsé tétele is.

*

A nagyvilágban „versenyképes” magyar nyelv és kultúra megteremtéséhez az elkövetkező 20 évben fokozatosan tele kell szórni külföldi egyetemeket újabb magyar intézetekkel, tanszékekkel, elsősorban úgynevezett professzorátusokkal. Az intézet vezetője legyen az adott ország polgára, aki tud magyarul, és hitelesen közvetíti a magyar művelődést országá, kultúrája felé. Olyan magyar lektort küldjön ki mellé a magyar állam, aki szintén hitelesen közvetíti a magyar kultúrát belülről kifelé (Kenesei István nyomán). A hallgatói utánpótlást a már említett online magyartanítás bevezetésével, illetve nagymértékű bővítésével lehet elérni. E két egység szerves kapcsolatban álljon a már létező vagy föllábtandó magyar követségekkel, kulturális és kereskedelmi központokkal, amelyek nem helyettesíthetik őket, de hatékonyan támogathatják egymást.

A stratégia másik, adott esetben a fentitől független egysége, hogy a szórvány magyarok, esetleg harmadik nemzedék, akik már nem vagy nem nagyon tudnak magyarul, kapjanak hiteles tanárt a magyar nyelv és kultúra megtartásához. Vagyis a magyar mint idegen nyelv szaktanárképzésnek legyen vonzása és kiemelt támogatása. Az egyházak-felekezetek igénybe vétele ehhez nem vallási kérdés, hanem a magyar nyelv megmaradásának kérdése.

*

A magyar nyelvnek erőteljes szívó hatása volt a 19. században. Lechner Ödön született osztrák édesanyja magyarul írta magánleveleit (!) fiának. Goldziher Ignác édesanyja magyar népmesékkal altatta el kisfiát. A 19. század végén szlovákok összeverekedtek egy kocsmában, hogy „a jó szlováknak tudnia kell magyarul” (Balogh Edgár nyomán). A Petőfi-effektus érvényesült: „Ha nem születtem volna is magyarnak, / E néphez állanék ezennel én” (Élet vagy halál). Hangsúlyozandó tehát, hogy elsősorban nem politikai okból terjedt a magyar nyelv használata! (Vö. fentebb a nyugat-európai doktorandusok magyar nyelvtanulásával).

Trianon óta azonban a korábbi szívó hatás helyett a magyar nyelv folyamatosan veszített vonzásából. Egyrészt a magyar anyanyelvű beszélők száma száz éve folyamatosan zsugorodott, még ha a mintegy 7 millió abortuszt képmuta-

tóan figyelmen kívül hagyjuk is. Másrészt vesztett a vonzásából a nem magyar anyanyelvűek előtt. Ma Cambridge-ben az egyetemisták között divatos az ukrán és a lengyel nyelv tanulása. „A rendszerváltás, vagyis a hidegháború vége óta azonban, és részben — valamint ezzel összefüggésben — az előző oktatói generáció utánpótlás nélküli nyugdíjazása, illetve kihalása miatt a legnagyobb centrumokban erősen megfogyatkozott a magyar nyelv és kultúra oktatásának szervezete és személyi állománya. A részletek mellőzésével most csak a ma már magyar szak nélküli Londont (UK), Groningent (NL), Padovát (IT), és Columbia University-t (New York, USA) említem, de mondhatnám a jelentős személyiségek nélkül „tengődő” Sorbonne-t (Párizs, FR), vagy Rómát (IT) is. Kivétel talán csak Bécs és Berlin maradt.” (Kenesei István). De hogyan? Gyakran a kelet-európai és a szláv intézetekhez csatolták a kis létszámú magyar oktatást, és a nemzetközi elméletiesdi foglalta el a magyart a magyarból magyarázó, kifejtő, a gondolkodásmódot és kultúrát közvetítő nyelvtanítást.

*

A magyar nyelvstratégia egyik fő célja — a magyar anyanyelvűeknek a „magyar nyelvben való megmaradásának” (Kiss Jenő nyomán) segítése mellett a közvetlen határainkon túl és messzebb is —, hogy visszaállítsa és megtartsa a magyar nyelv versenyképességét a nagyvilágban, mégpedig az adott helyzethez alkalmazkodva mind a magyar anyanyelvű, mind az idegen nyelvű beszélők számára.

*

Az olyan tényezők megerősítése és újraélesztése szükséges, mint Teller Ede híres mondása, hogyha „nem Ady nyelvén tanultam volna...”, vagy az Einstein-anekdota, mi szerint otthagya a Los Alamosban (?) tárgyaló fizikusokat azzal, hogy nélküle folytassák nyugodtan magyarul a beszélgetést, vagy akár az, hogy amerikai fizikus szerint a „20. századot Budapesten írták” — nem is szólva Theodore Roosevelt, Enrico Fermi és mások anekdotikus kijelentéseiről, amelyek kész marketingek a magyar nyelv terjesztéséhez, akár valóban elhangzottak, akár nem, mint például PIERE VIDAL (1196-1204) mondata: „Hogy felvidítsam életemet, elmentem Magyarországra ...”. Vagy hogy más népek nyelvek beszélői „büszkéek legyenek azért, hogy Magyarország és országuk közt kulturális kapcsolat áll fön” (Milton nyomán).

A magyar nyelv, kultúra, irodalom és tudományosság terjesztésében sok, főként a Klebelsberg Kunó által alapított vagy kezdeményezett külföldi magyar kulturális központoknak, egyetemi tanszékeknek volt és van jelentős szerepe. Kiemelkedő jelenleg a külföldi magyar intézményeket és külföldi diákok Magyarországon való tanulását szervező Balassi Bálint Intézet szerepe. Ezek azonban nem tudtak igazán belépni a digitális korszakba. Ma már sokan élnek abból, hogy idegen nyelvet tanítanak online, mind programok alapján, mind személyes képi megjelenéssel, sőt EU támogatással készítették és futtatják programjaikat egy tucat nyelv oktatásával, de nincs köztük a magyar. Akár Magyarország-központtal (Balassi Intézet) lehetséges volna először az angol anyanyelvűeknek, illetve angolul értőknek ez a fajta oktatás megvalósítása —

a minták megtalálhatóak a világhálón —, majd németül, franciául, kínaiul, japánul, azeriül stb., több tucat nyelven. Ez a magyar nyelvtanítás jóval olcsóbb volna, mint a magyar egyetemi tanszékek fönntartása, és emellett tömeges is volna a csekély számú tanszéki hallgatókhoz képest. Nem tenné fölöslegessé a külföldi magyar tanszékeket. Ellenkezőleg, várhatóan ellátná őket olyan hallgatókkal, aki már túljutottak az alapokon. Természetesen tovább kellene folytatni és egyre bővíteni a lehetőségeket, hogy legalább egy évet Magyarországon töltsön a haladó fokot elért hallgató-tanuló. Az újabb alapítású Kőrösi Csoma Program és a Petőfi Program nem helyettesíti a fentieket, de sokkal hatékonyabbnak és rugalmasabbnak tűnnek.

„Ha van valahol önálló magyar szak, ez azt jelenti, hogy az illető országban lesznek „bennszülött”, más szóval „honos” magyar szakértők, olyanok, akik az ország polgárainak a magyarországi magyaroknál vagy bevándoroltaknál hitelesebben tudják képviselni a magyar nyelvet, kultúrát, történelmet, röviden: a magyar érdekeket ... Utalok itt azokra a nagy személyiségekre, akik a fentiek szellemében voltak jó polgárai saját nemzetüknek, ugyanakkor a magyar kultúra kiemelkedő követői, mint például Aurélien Sauvageot vagy Jean Perrot Párizsban a Sorbonne-on, George F. Cushing a University of London professzoraként a ma már önállóságát elvesztett School of Slavonic and Eastern European Studieson, vagy Robert Austerlitz a Columbia Universityn. Eme intézményekben ma magyar nyelvet (még) lehet tanulni, van még magyar lektor is néhányukban, de mivel sem professzor, sem „szak” nincsen (nemhogy PhD vagy MA, de még BA szak sem!), nem képeznek honos magyar szakértőket.” (Kenesei István). Ahhoz, hogy ilyen egyéniségek, professzorok ismét megjelenjenek, képzésükhöz legalább két évtized szükséges!

*

Szakszerű marketingre, propagandára lesz szükség a már említett kétszeresen hiteles módon. Más szóval divatossá kell tenni a magyar nyelv tanulását. Gondosan ügyeljenek tehát arra, hogy mind a különféle magyar nyelvű, mind az idegen nyelvű anyagok hitelesek legyenek az adott ország, nyelv polgárainak, és hitelesek legyenek a magyar nyelvről, történelemről és kultúráról is. Ilyennek tűnik Sir Bryan Cartledge könyve (Megmaradni. A magyar történelem egy angol szemével). Ezt le kellene fordíttatni több nyelvre — németre, kínaira, spanyolra, japánra stb.). Több hasonló hiteleset kellene íratni elsősorban a Balassi Intézet támogatásával, de kisebb, füzet nagyságú ismertetések is, internetes ismertetések is, amelyek nyomán az adott ország fiataljai kedvet kapnak a magyar nyelv, történelem és kultúra tanulmányozására.

Hasonlóan több nyelvre (kultúrára) mielőbb el kell készíteni a kulturális szótárakat, mint például a magyar-román és a román-magyar kulturális szótár. Ezekre kapjon például célzott támogatást nem feltétlenül a Magyar Nyelvstratégiai Intézet, hanem az arra alkalmas, infrastruktúrával is rendelkező intézmény (l. alább a nyelvstratégiai elemek felsorolását).

*

A Kőrösi Csoma Program és a Petőfi Program, továbbá a tanszékek és az

online oktatás tovább erősítse a magyar nyelv, irodalom, zene, tánc és kultúra oktatását a világon szétszóródott magyarságban. Magyar oktatás folyik több vasárnapi iskolában. Ezeket is és újabbakat is el kellene látni magyar (és történelem) szakos tanárokkal. Mivel eddig is a helyi magyar közösségek, cserkész szövetségek és egyházak gondoskodtak a magyar nyelvű oktatásról, három forrás biztosíthatná az anyaországból kiküldött tanárok kint tartózkodásának pénzügyi fedezetét: a magyar állam, az adott kinti egyház és a kinti magyarság. Mivel a magyarországi református és az evangélikus lelkészképzésben, a görögkatolikus papképzésben „túlképzés” van, az államnak lehetőséget kellene nyújtani, hogy lelkészek, papok térítésmentesen elvégezhessék a magyar-történelem MA szakot, illetve magyar-történelem MA szakosok térítésmentesen a teológiát. A katolikus egyházban főként a diakónusnak kellene nyújtani ezt a lehetőséget. Szerződést is lehetne kötni az adott hallgatóval, lelkésszel, pappal, diakónussal, tanárral, hogy ahány évig tanulja térítésmentesen az adott többlet szakot, annyi évig szolgál kinti magyar közösségben. Ezt természetesen előre egyeztetni kell a magyar egyházakkal és az EMMI-vel. A kettős identitás és a kétnyelvűség, mint láttuk, gyümölcsöző és hasznos gondolkodásmódban és foglalkozásban egyaránt.

*

A felsoroltak fontos kitörési pontok a magyar kultúra és a Magyarországról szóló általános ismeretek terjesztése terén, de talán még fontosabb, hogy távlatilag olyan, ha számában talán nem, de tevékenységében, befolyásában jelentős „honos” magyar szakértői közeg alakul ki az adott országban, amely hozzáértően viszonyul Magyarországhoz, a magyar kultúrához. E cél elérése érdekében hosszú és alapos tárgyalásokra és nagyvonalú, de megtérülő anyagi” befektetésekre lesz szükség (Kenesei István).

Az ilyen módon megalapított külföldi magyar egyetemi tanszékeknek, intézeteknek hosszú távon nem elhanyagolható gazdasági haszna lesz, de a gazdasági előny már egy-két év után is jelentkezik, és középtávon mindenképpen. Ugyanis a már meglévő több mint 20, és az ajánlott jóval több intézet, ha mindegyikük csupán kis mértékben növeli Magyarország külkereskedelmét, összegezve már az is milliárdokat jelent, és egy-két éven belül megtéríti az oktatásra fordított százmilliókat. Az online oktatás pedig biztosan egyre bővülni fog már magától a világháló használatának folytonos bővülésétől is.

*

Megvannak a tervek arra vonatkozóan is, hogyan lehet mindehhez egyrészt költségvetésen kívüli forrásokat biztosítani, másrészt úgy, hogy sem gazdasági válság, sem kormány- vagy miniszterváltás ne befolyásolja a program megvalósítását, továbbvitelét és bővítését (l. alább a XXVII. elemet).

*

A nyelvstratégiai intézet megalapításának körülményeiből egyértelműen kitűnt, hogy a miniszterelnököt a magyar nyelv szeretete, tisztelete és megbecsülése vezette. Ha pedig ez vezette, akkor támogatni kell. A társadalomnak széles körben meg kell értenie: „nem mind kultúra, ami idegen, s nem szükség-

képpen idegen, ami kultúra” (Kodály Zoltán). „A nyelvi kulturáltság az egyént is, a nemzetet is minősíti.” (V. Raisz Rózsa, 2008. Vö. fentebb a nyelv romlásának kérdésével).

*

István király Nyugat-Európához csatolta Magyarországot, de amikor Konrád császár fegyverrel kísérelte meg leigázásunkat, István kiverte innen Konrád seregét. Ezt a tényt a Konrád császárt magasztaló nyugati életrajzok elfelejtik megemlíteni. Ma is itt tartunk. „Megérkeztünk az örök problémához: magyarság és európaiság szintézise, Szent Istvántól máig és örökké. Addig él a magyar, míg meg tudja oldani” (Kodály Zoltán). Tehát szintézis, nem szétverés. Magyarország a közelmúltban — mutatis mutandis — szentistváni fordulatot hajtott végre. Ragaszkodik az Európai Unióhoz, de ellenállni törekszik a gyarmatosításnak. Ennek a politikának volt a része, fejleménye a Magyar Nyelvstratégiai Intézet megalapítása 2014-ben. Tekinthejtük az alapítást úgy is, mint a múltunkból még mindig fölszakadó sóhajt: ... adj emberséget az embernek, Adj magyarságot a magyarnak, hogy mi ne legyünk német [sem angol, amerikai, orosz, osztrák, francia, szlovák, román, szerb, sem bank-, multinacionális cég-, rablótöke- stb.] gyarmat (József Attila: Hazám).

2017. február 22. Bencze Lóránt

P. S. A fenti jelentésnek mintegy 90 %-át még 2014 április 18-án írtam mint stratégiai tervet, illetve stratégiai 'építőelemeket'. A későbbi kiegészítések nyilvánvalóak a szövegből. Mindvégig a kultúrába ágyazva szemléltem a nyelvet, a beszédet és a magyar nyelv jövőjének lehetőségeit és sokoldalú kapcsolódásait, amelyek főleg kiterőnek tűnhetnek. Erőteljesen el szándékoztam kerülni a divatos és dilettáns leegyszerűsítéseket. A nyelvstratégia végrehajtható kialakításához a stratégiát elemekre bontottuk az intézetben úgy, hogy — amint már említettem —, hozzárendeltük a lehetséges és hozzáértő végrehajtó intézményeket és személyeket. Előzetes becslések szerint az elemek megvalósítása a gyakorlatban évi 1,8 milliárd forintra futna föl az első öt év alatt, majd az ezt követő öt évben visszamenne 0,5 milliárd forintra, hiszen már csak a fönntartás költségei volnának, nem a megvalósításé. Az alább felsorolt elemek száma még bővíthető, de az eddigiekből is körvonalazódik a magyar nyelvstratégia, amelynek végleges alakja még föltárandó, Gábor Dénes szavaival föltalálható: „Futures cannot be predicted. They can be invented.”

A kormánynak (először vagy ismételten) benyújtott nyelvstratégiai elemek (Egyes elemek kidolgozásra vártak, még nem lettek benyújtva.)

- I. Országos Fontosságú Filológiai Kutatások. Ikt. sz. I-VII.: MANY-SI/00423-0/2016.
- II. Határainkon kívül alkotó magyar tudósok könyvtára.
- III. Magyar Könyvtárak a Világban iroda létrehozása.
- IV. „Világ Közgyűjteményei Díj” (közgyűjteményi Nobel-díj) alapítása.
- V. A magyarságkép javítására nyilvántartás létrehozása.

- VI. Webarchiválás — a magyar internet archiválása.
- VII. Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat működtetése.
- VIII. MID — a magyar mint idegen nyelv szak öt éves osztatlan egyetemi képzés helyreállítása. Számozatlan (római szám nélküli). Ikt. sz. MANYSI/00307-/2016
- IX. Az egyházak és a magyar mint idegen nyelv oktatása.
- XI. Óvodai nevelés — külhonban.
- XII-XIII. Rendvédelmi és közigazgatási kommunikáció
- XIV. Online nyelvoktatás
- XV. Tankönyvek nyelvezete, elsősorban a nyelvtankönyvek nyelvezete, témaköre. Többszörösen nekifutottunk, folyamatban: nyelvezet és tartalom, és minden tantárgy tankönyve. Balog Zoltán és Kaposi József többször kaptak már összefoglaló véleményt.
- XVI. Tanulóvá válás. A digitális korszakban megkerülhetetlen, hogy a tanulókat nem a szülők és nem az iskola tanítja. Ebben a helyzetben e kétőnek egyik elsődleges feladata, hogy a gyermek megtanuljon tanulni. Alapprobléma a szövegértésben: más (a szöveg által leírt, bemutatott) dolog (valóságdarab) megértése, amiről a szöveg szól, és más magának a szövegnek a megértése. Erre ma még nincsenek tekintettel.
- XVII. Utónevek anyakönyvezése (az MTA Jogi Főosztályának és az MTA Nyelvtudományi Intézetének kérésére történt).
- XVIII. Fordítások kérdése: addig lesz magyar nyelv, amíg „minden” hozzáférhető magyarul, szépirodalom, tudományos irodalom, szabadalmi szövegek stb. Brüsszel-Strasbourg a magyar nyelv megújulásának egyik legfontosabb központja elejétől fogva: Clear writing ... Nehéz lépések: 1. Az MTA egyes osztályain ... Szentágotai ... 2. Szabadalmi szövegek, szabványok. kell angolul, de ..., példa: ács — Ybl-díjas építész.
- XIX. Hivatalos fordítások a kormány, a kormányfő nyilatkozatairól előre (Vö. a kultúra, integráció, asszimiláció, liberális, nemzeti/nacionális stb. szavak jelentése más az angolban, románban stb., mint a magyarban!!! Ez fölösleges összeütközésekhez, nézeteltérésekhez vezet.
- XX. Svéd mintára nyelvi tanácsadó szak.
- XXI. Szaknyelvek kérdése ...Z. Karvalics László infotechnológiai lexikonja elkészült. Jogi szaknyelv — I. brüsszeli fordítók és Clear writing konferencia).
- XXII. Rendszeranalízis intézet megalapítása. (Prékopa Andrásról legyen elnevezve az intézet).
- XXIII. Helyesírás — világhálón bárkinek hozzáférhetően. A magyar nyelvet és kultúrát, az egész világ magyarságát egységesítő elem. Időközben és részben megvalósult!!!
- XXIV. Magyar nyelvstratégia külföldön. Már 2014-ben elkészült, de nem valószínű, hogy megvalósul. Ahol szükséges (az előző XXIII elem alapján) átdolgozva ismét benyújtandó a kormánynak.
- XXV. A nyelv több mint csupán kommunikálás. A nyelvstratégia eleve a kultú-

rába ágyazottként kezeli a nyelvet. „Gyökeret eresztetni a kultúrába és a nyelvbe”. „Az anyanyelv a képzés kulcsa”. „A nyelv — embertársunkhoz vezető híd”. „Az anyanyelv érzelmi otthon”. „... döntő a véleményképzés folyamatában, lehetővé teszi a saját, megalapozott vélemény megformálását”, tehát „politikai” következménye van, lehetővé teszi a „demokráciát”. (Eliane Perret nyomán). Úgy tűnik, hogy sem a tankönyvírásba nem tudunk beleszólni, még kevésbé írhatjuk őket, sem az oktatásba nem tudunk beleszólni közvetlenül. Ezért szükséges olyan, önálló stratégiai elem, amelyik az anyanyelvi nevelés és egyáltalán az anyanyelv nem csupán olyan szűk körű felfogását sem tartja szem előtt, mint a nyelvművelés (szavalóversenyek, szép kiejtési versenyek, nyelvhelyesség).

- XXVI. Arany-kör — Arany János kör. Volt Kisfaludy Társaság, volt Kruzsók, szükséges volna ma a nyelvészeket és a nem nyelvészeket is összefogó társaság — persze most már az interneten (facebook, twitter??). Van még Kazinczy Ferenc Társaság, szép kiejtési versenyek, - de: a Lőrincze Lajossal elkezdődött nyelvművelés válságba került 1990-től (vö. Fabiny építőkövek), de egyik sem igazán nyelvstratégia. Az Arany-kör a nyelvstratégia társadalmi elterjesztése — az intézet kormányhivatal, az intézet kinyújtott karja volna az Arany-kör.
- XXVII. Már 2014-ben elkészültek tervek, hogyan lehetne biztosítani mind az intézet meg-nyugtató, hosszú távú költségvetését, mind pedig a végrehajtás költségeit úgy, hogy egyik se legyen kitéve sem jövődöntő kormányok kegyének, sem hivatalnokok kénye- kedvének. Az intézet költségeinek fedezete előteremthető úgy, hogy a kormány az országban még meglévő több mint kétezer magánkézben kallódó állami tulajdonú épületéből néhányat felújítana, és azok bérleti díja rendszeresen fedezné az intézet éves költségeit. A végrehajtás költségeit a felkutatott egyetlen 1,7 milliárdos évi jövedelmet hozó forrás biztosíthatná. Az intézet a végrehajtásban csak szakmai felügyeletet gyakorolna. A pénzügyi felügyeletet a miniszterelnökség látná el.
- XXVIII. Új exonimajegyzék kiadása. A földrajzi nevek standardizálásáról szóló ENSZ-dokumentum értelmében az exonima egy meghatározott nyelven használt földrajzi név egy olyan földrajzi alakulatra, mely kívül fekszik annak az országnak területén, ahol ennek a nyelvnek hivatalos jogállása van, és formájában különbözik annak a területnek a hivatalos nyelvén használt nevével, ahol a földrajzi alakulat fekszik. Jelenleg a Magyarországgal szomszédos államok természet- és nagyrészt társadalom-földrajzi nevei jelenleg exonimának minősülnek. Az ENSZ földrajzi nevekkel foglalkozó szakértői bizottságának (UNGEGN) felhívása alapján a 2004-ben New Yorkban megtartott 22. bizottsági ülésén Pokoly Béla a Magyar Földrajzinév-bizottság nevében bemutatta az eddig egyetlen hivatalos magyar exonimajegyzéket (On Exonyms of the Hungarian Language). Ez számos hagyományos határon túli földrajzi nevet tartalmaz, de a határon túli magyarok szempontjából hiá-

nyos. Ez például akkor is megmutatkozott, amikor a szlovákiai földrajz tankönyvek magyar fordításában szlovákiai földrajzi objektumok hagyományos magyar nevét azért nem engedélyezték használni, mert azok az említett jegyzékben nem szerepeltek. Ennek következtében a magyar nyelvű földrajzknnyvben nagyrészt csak szlovák földrajzi nevek fordulnak elő. Elsősorban tehát a határon túli magyar kisebbségek oktatása szempontjából lenne fontos, ha az említett exonimajegyzék bővített változata megjelenne, s legalább a környező országoknak azok a földrajzi nevei bekerülnének, amelyek az általános és a középiskolai tankönyvekben előfordulnak. Ezért azt javasolja az intézet, hogy a környező országokban élő magyar kisebbségek szakértői (földrajztudósok, a témával foglalkozó nyelvészek) bevonásával jöjjön létre munkacsoport, amely ezt a munkát elvégzi. Ha csak a tankönyvekben szereplő nevekkal bővülne a jegyzék, a munka kb. 1 év alatt elvégezhető volna. Ha országonként 2 szakértővel és azokkal az országokkal számolunk, ahol magyar (vagy részben magyar) nyelven oktatják az adott ország földrajzát, akkor a határon túli tagok száma 10 lenne, továbbá a földrajzi-név bizottságból (vagy a témával foglalkozó magyarországi szakemberek közül) is szükség volna kb. 3–5 tagra. A jelenlegi a pályázati rendszerekben odaítélhető támogatásokat alapul véve a projekt összköltsége valószínűleg nem haladná meg 10 millió forintot, sőt valószínűleg az alatt maradna. Inkubátor: Dr. Szabó Mihály Gizella nyelvész, Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara.

- XXIX. Kárpát-medencei történeti családnévatalasz utánnnyomása. Forráskutatás folyamatban.
- XXX. Magyar-magyar-szlovák jogi, közigazgatási és egyéb szakszótár kiadása. Részben elkészült a jogi-közigazgatási szótár. Hasonlóan magyar-magyar-román és magyar-magyar-szerb szakszótárak elkészítése. Ezek nélkül marad a zavar a határon inneni és a külhoni magyar szakemberek között, és nehézkes lesz a külhoni szakmunkásképzés támogatása is.

1. A jelentés azért kezelendő bizalmasan, mert a hároméves tapasztalat azt mutatta, hogy a miniszterelnökségről információk szivárogtak ki illetékteleneknek és a médiának. Az intézet inkább vállalta az igazságtalan vádat, hogy nem csinál semmit, minthogy kitegye a kormányt nemtelen támadásoknak, a magyar nyelvstratégiát pedig dilettánsok prédájának. Ugyancsak kényes, hogy mind az intézet küldetésnyilatkozata, mind az SZMSZ-e már 2014 nyarán elkészült, többször benyújtotta őket az intézet jóváhagyásra, de a jóváhagyás nem történt meg. Egyetlen kidolgozott és benyújtott nyelvstratégiai elem megvalósítása sem történt meg. Időközben viszont folyamatosan készültek az intézetben azok a szabályok, amelyek minden intézményre vonatkoznak (tűzrendészet, belső ellenőrzés stb.). Az OGY határozattervezeten is folyamatosan dolgozott az intézet már majdnem

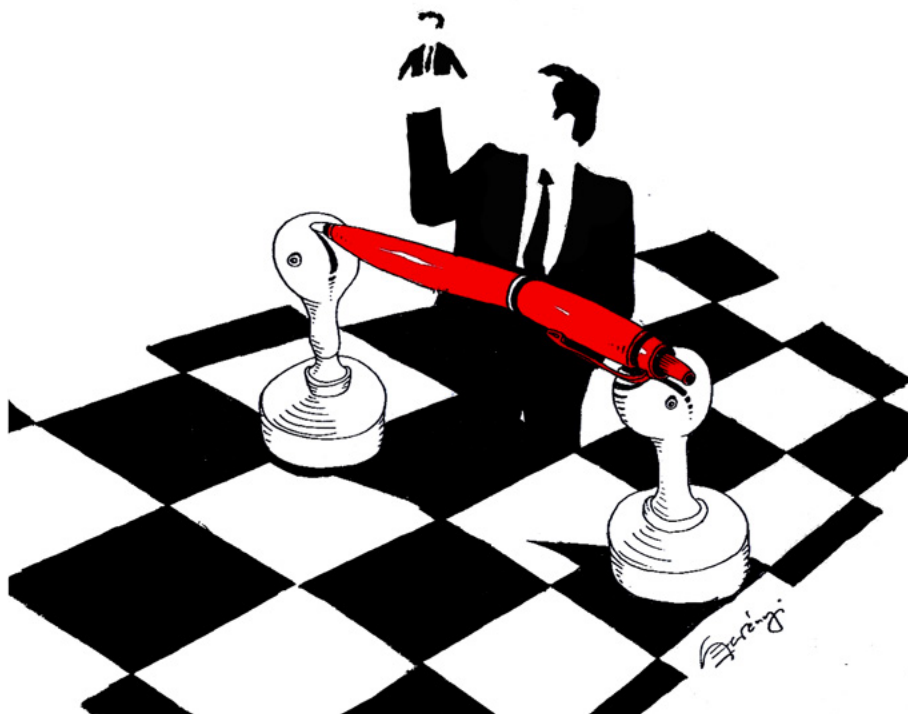
három éve. Azért három éve, mert az intézet vezetésem alatt nem volt hajlandó elfogadni nyelvészeti szempontból elfogadhatatlan, tudománytalan szövegváltoztatokat.

2. Utózenegés 2019-ből: A nyelvi és kulturális sokszínűség, amely ma még csak UNESCO világeszmény, de amelyet én még, már megtapasztaltam 1945-ben a Baranya-pécsi piacon, leírtam a Felsőoktatási Szemlében, és amely már ezer évvel ezelőtt így lett nekünk parancsba adva: A beszűkült egyfésülés gyenge és erőtlen, mert önző és önhitt, a sokfésülés egysége viszont gazdagít, felemel és elretenti a gyökértelet a pökhendiségtől (Szent István király Intelmei nyomán). Ez nem a mai nyugat-európai multikulturalitás, 40 % írástudatlannal és export-import terrorizmussal.

2019-ben Franciaország UNESCO melletti Állandó Képviselőténe az UNESCO Végrehajtó Tanács (VT) 206. ülészakára benyújtott, az „Idegen nyelvek oktatása és a nyelvi sokszínűség” című határozattervezete hangsúlyozza, hogy a többnyelvűség, a nyelvek oktatása - a béke, a megértés és a tolerancia meghatározó tényezőjeként - elengedhetetlen a népek közötti kommunikáció előmozdításában. Kimaradt belőle az a többnyelvűség, amelyik a határon túli magyarságot érinti, és amely többnyelvűség megszüntetése a béke, a megértés és a tolerancia egyetlen eszközeként van számon tartva éppen száz év óta. Ezért képmutató és tudománytalan dilettantizmus az UNESCO-nak az ún. 'őshonos' nyelvek iránti aggdóása.

•
Órsi Zsuzsanna: 3500 éves élő ősf

Szerényi Gábor grafikája